

A.A. BEKIMBETOVA, J.A. ERGALIEVA

SPORT SHÍNÍGÍWLARÍNDÁ INNOVACIYALÍQ PEDAGOGIKALÍQ TEXNOLOGIYALARDÍ QOLLANÍW

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI DENE TÁRBIYA
HÁM SPORT MINISTRLOGI

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI DENE TÁRBIYA HÁM SPORT
MINISTRLOGI JANINDAGI DENE TÁRBIYA HÁM SPORT
BOYINSHA QANIGELERDI ILIMIY-METODIKALIQ
TAMIYINLEW, QAYTA TAYARLAW HÁM QANIGELIGIN
ARTTIRIW ORAYI NOKIS FILIALI

A. A. BEKIMBETOVA, J. A. ERGALIEVA

SPORT SHINIGIWLARINDA INNOVACIYALIQ PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYALARDI QOLLANIW

(Oqıw-metodikalıq qollanba)

NOKIS
«BILIM»

2021

UOK 37.01:796(072)

KBK 75.1

B 61

A. A. Bekimbetova, J. A. Ergalieva.

Sport shınıǵıwlarında innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıw. [Tekst]: (Oqıw-metodikalıq qollanba) – Nókis: Bilim, 2021. –56 b.

Metodikalıq qollanbada tınlawshı sport shınıǵıwların ótkerıwde innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıw, pedagogikalıq texnologiyalarınıń konceptual tiykarları, sport shınıǵıwların nátiyjeliligin asırıwda interaktiv usıllar hám texnologiyalardan maqsetke muwapıq türde paydalanıw hám qollanıw sheberligin qalıplestiriwge mımkinshilik beredi. Metodikalıq qollanbanıń mazmunındaǵı oqıw materialları innovaciyalıq tálim texnologiyalarına tiykarlangan. Oqıw-biliw iskerligin shólkemlestiriw, interaktiv usıllar hám aldınǵı bilimlendiriw texnologiyaları arqalı sportshılarda jámaátlik háreketti kúsheytiwge qaratılǵan. Ilimiy tájiriybelerin rawajlandırıw, mashqalalı bilimlendiriw texnologiyaları arqalı sport shınıǵıwlarında sportshılarda mashqalalı jaǵdaylardan shıǵıw qábiletin rawajlandırıw, kreativ kompetenciyanıń iyelewine járdem beredi. Metodikalıq qollanba sport mektepleri trener-oqıtıwshılarına hám barlıq sportshılarga arnalǵan.

Pikir bildiriwshiler:

T. T. Utebaev — *Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı «Ulwma pedagogika hám psixologiya» kafedrasi baslıǵı, pedagogika ilimleriniń doktorı;*

M. Z. Aytımbetov — *Ózbekstan mámleketlik dene tárbiya hám sport universiteti Nókis filiiali ilimiy isler boyınsha direktor orınbasarı, pedagogika boyınsha PhD.*

ISBN 978-9943-4465-2-6

© A. A. Bekimbetova, J. A. Ergalieva, 2021.
© «Bilim» baspası, 2021.

KIRISIW

Metodikaliq qollanba 2019-jıl 19-noyabrdegi Ózbekstan Respublikası dene tárbiyası hám sport ministrıligi janındaǵı Dene tárbiya hám sport boyınsha qánigelerdi ilimiy-metodikaliq támiyinlew, qayta tayarlaw hám bilimin arttırıw orayı hám de «Ózbekstan Respublikasında trenerlik xızmetin jáne de jetilistiriw sháraları haqqında»ǵı 918-sanlı qararı hám Ózbekstan Respublikası Prezidenti Adminstraciyasınıń 2019-jıl 9-sentyabrdegi 20646-sanlı tapsırmasında belgilengen tiykarǵı wazıypalar mazmunınan kelip shıqqan halda tayarlandı. Tıńlawshılardıń bilimlerin jetilistiriw, sport shınıǵıwlarınń sapa hám natiyjeliligin arttırıwda innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardı tiyisli bilimlerin ózlestiriw hám jetilistiriw, sport shınıǵıwların ótkeriwde innovaciyalıq texnologiyalardı engiziw, ámeliyatında qollanıw hám jaratıw kónlikpe hám ilmiy tájiriybelerin quram taptırıw bolıp esaplanadı.

Metodikaliq qollanbada tıńlawshı sport shınıǵıwların ótkeriwde innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalarınń ayrıqshalıqları hám qollanıw tarawların anıqlaydı. Sport mekteplerinde tálim-tárbiya máseleleri boyınsha innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalarınń konceptual tiykarları, aldınǵı bilim beriw texnologiyalardı bilimlendiriw procesine qollanıw boyınsha tıńlawshılardıń bilim, kónlikpe hám mamanlıǵın rawajlandırıwǵa xızmet etedi. Sonıń menen birge sport shınıǵıwların natiyjeliligin asırıwda interaktiv usıllar hám texnologiyalardan maqsetke muwapıq túrde paydalanıw hám qollanıw, sport shınıǵıwların ótkeriwde innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıwdıń abzallıqları hám tıńlawshılarda olardı qollanıw sheberligin qalıplestiriwge mümkinshilik beredi.

Metodikaliq qollanbanıń mazmunındaǵı oqıw materialları sport shınıǵıwların ótkeriwde qánigelik penen baylanışılıqta innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyaların real ámeliyat penen baylanıstırıwǵa erisiwge tiyisli maǵlıwmatlar, sport shınıǵıwların ótkeriwde innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyaların islep shıǵıw hám ǵalabalastırıw ilimiy tájiriybelerin iyelewi, interaktiv bilim beriw metodların oqıw procesine qollanıw, sport shınıǵıwların ótkeriwde innovaciyalıq pedagogikalıq ortalıǵın basqarıw, innovaciyalıq bilim beriw texnologiyalarına tiykarlangan oqıw-bilim iskerligin shólkemlestiriw, interaktiv usıllar hám aldınǵı bilim beriw texnologiyaları arqalı sportshılarda jámaátlik háreket ilimiy tájiriybelerin rawajlandırıw, mashqalalı bilim beriw texnologiyaları arqalı sport shınıǵıwlarında sportshılarda mashqalalı jaǵdaylardan shıǵıw qábiletin rawajlandırıw, sportshılar shınıǵıw-larǵa innovaciyalıq, kreativ qatnas jasaw qábiletlerin qalıplestiriw kompetenciyların iyelewine járdem beredi.

I. TEORIYALÍQ MATERIALLAR

1-TEMA: DENE TÁRBIYASÍ HÁM SPORT SHÍNÍGÍWLARÍNDÁ INNOVACIYALÍQ PEDAGOGIKALÍQ TEXNOLOGIYALARDÍN ÁHMIYETI

Joba:

1. Sport shınıgıwlarında oqıw-trenirovka procesin pedagogikalıq texnologiya tiykarında shólkemlestiriwdín pedagogikalıq tiykarları.
2. Pedagogikalıq texnologiyanıń tiykarǵı shártleri.
3. Dene tárbiya hám sport shınıgıwlarında innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıw maqseti hám áhmiyeti.
4. Tálim-tárbiya procesinıń sapa-nátıyjeligin arttırıwdagı bilim beriw texnologiyaların ámeliyatqa engiziw jolları.

Tayanish túsinikler: pedagogikalıq texnologiya, texnologiyalaştırıw, texnologiya, innovaciyalıq bilim beriw, texnologiyalar, dene tárbiya hám sport shınıgıwları, fiziologiyalıq tiykarı, gigienikalıq tiykarı, bilimlendiriw, sociallıq tiykarı, filosofiyalıq tiykarı.

1. Sport shınıgıwlarında oqıw-trenirovka procesin pedagogikalıq texnologiya tiykarında shólkemlestiriwdín pedagogikalıq tiykarları

Búgingi kúnde bilimlendiriwde, aldınǵı pedagogikalıq texnologiyalardı úyrenip, olardı oqıw ornımızǵa alıp kiriw zárúrligi payda bolǵan. Keyingi on jıllıqlar ishinde jaratılǵan pedagogikaǵa baǵıshlangan ádebiyatlarda «Pedagogikalıq texnologiya»,

«Jańa pedagogikalıq texnologiya», «Aldıńǵı pedagogikalıq texnologiya», «Progressiv pedagogikalıq texnologiya» sıyaqlı túsınikler kóp ushırasıp turǵanı menen olardıń qaraqalpaq tilindegi tolıq túsınigi hám táriypi ele tolıq usınıs etilmegen.

Respublikamızdın pedagog alım hám ámeliyatshıları ilimiy tiykarlangan hám de Ózbekstannın sociallıq-pedagogikalıq sharayatına beyimlesken, bilim beriw texnologiyaların jaratıw hám olardı talım-tárbiya ámeliyatında qollanıwǵa umılmaqta. Bul jerde ne ushın búgingi kúnde pedagogikalıq texnologiya – olardıń milliy teoriyalıq tiykarın jaratıw hám ámeliyatqa engiziw zárúrligi tuwıldı, degen soraw payda bolıwı múmkin. Jámiyetimizge qanshadan-qansha bilimli kadrlardı hám joqarı qánigeli alımlardı jetilistirip kelgen pedagogika metodları bar, olardıń eskirip, talapqa juwap bermey qalǵan hám ideyalastırılǵan jerlerin ózgertip, milliy tus berip, paydalana berse bola bermeydi me? – degen pikirler de joq emes, sebebi:

Birinshiden – dúnya civilizaciyası rawajlanıwınan artta qalıp ketken jámiyetimiz, rawajlangan mámleketler qatarınan orın alıwı ushın, xalıq bilimlendiriwın jedellestiriw hám nátiyjeliligin asırıw maqsetinde eń aldınǵı pedagogikalıq ilajlardan paydalanıw zárúrligi;

Ekinshiden – dásturlik oqıtıw sisteması jazba hám awızeki sózlerge tayanıp is kóriwi sebepli «Málimlemeli oqıtıw» sıpatında klassifikaciyalanıp, oqıtıwshı iskerliginiń bir oqıw procesin klassifikaciyalap, oqıtıwshı iskerligi bir oqıw procesiniń shólkemlestiriwshisi sıpatında emes, bálki abıraylı bilimler deregine aylanıp qalǵanlıǵı;

Úshinshiden – ilim-texnika civilizaciyasınıń orta rawajlanganlıǵı nátiyjesinde málimlemelerdin keskin kóbeyip baratırǵanlıǵı hám olardı jaslarǵa bildiriw ushın waqıttın shegaralanganlıǵı;

Tórtinshiden – kisilik jámiyeti óz rawajlanıwınıń usı kúngi basqışında teoriyalıq hám empirik bilimlerge tiykarlangan oydan biraz paydalı nátiyjege iye bolǵan, anıq juwmaqlangan tiykarlangan texnikalıq oyǵa ótip baratırǵanlıǵı;

Besinshiden – jaslardı turmısqa tolıq tayarlaw talabı olarǵa eń aldınǵı bilim beriw usılı esaplangan obyektiv barlıqqa administrativlik qatnas jasaw baǵdarınan paydalanıwdı talap etiwinde.

Pedagogikalıq texnologiya joqarıda sanap ótilgen bes sebep shártleriniń barlıq talaplarına juwap beretuǵın bilimlendiriwdegi ilaj bolıp esaplanadı. Usı kúndegi sociallıq rawajlandırıw óndiristiń kóp sanlı tarmaqları menen bir qatarda jámiyetlik-gumanitarlıq, ulıwma kásiplik pánler bilimler taza texnologiyanı engiziwde talap etpekte.

- Bilimlendiriw texnologiyaların islep shıǵıw hám ámelge asırıw ilimiy mashqala sıpatında arnawlı izertlewler alıp barıwdı názerde tutadı. Bundá, en birinshi tómendegilerdi anıqlaw lazımı:

- Bilim beriw texnologiyaların ilimiy islep shıǵıw hám ámeliyatqa engiziw ushın sociallıq-pedagogikalıq tiykarlar barlıǵın anıqlaw;

- Bilim beriw administrativlik sıpatında neni ańlatıwı hám qanday quramlıq bóleklerden ibarat ekenligin belgilew;

- Bilim beriw texnologiyasın funkcional quramlıq process sıpatında nelerden ibaratlıǵın anıqlaw;

Bilim beriw texnologiyaları Kadrlar tayarlaw milliy dasturi maqsetlerine qay dárejede durıs keliwi hám onı bahalaw mümkinligin kórsetip beriw;

Pedagogikalıq texnologiyanıń kompleksler teoriyasınıń tiykarǵı nızamlıqlarına sáykesligin názerde tutıp turıw jol jobasın islep shıǵıw.

Sonı aytıw kerek, bilim beriw texnologiyaları, pedagogika iliminin izertlew obykti sıpatında anıq pánlerdi oqıtıw metodı bolıp qalmay, sociallıq pánlerdi oqıtıwǵa hám jańasha qatnas jasaw sıpatında atap ótiliwi lazım.

Jámiyetimiz jedellik penen rawajlanıp ekonomikalıq hám siyasiy abıroyı kúnnen-kúнге artıp barmaqta. Biraq sociallıq tarawda da ásirese, bilimlendiriw hám tárbiyada ulıwmalıq rawajlanıwdan artta qalıw sezilmekte. Bunday qolaysız jaǵdaydan shıǵıp ketiw jollarınan birı bilimlendiriw hám tárbiya procesin qabil etken mámleketlik bilimlendiriw standartları tiykarında texnologiyalastırıw bolıp esaplanadı.

Usı orında sonı óz aldına atap otiw kerek, adamlardıń tur-
mısqa sanalı múnásibetin, kóz qarasın belgilewde bárhama ja-
ńasha qatnas jasaw zárúrligin óz waqtında ańlap jetiw dárejesin
kórsetip beriwshi áhmiyetli baǵdar – ruwxıylıq bolıp esaplanadı.

Ilimiy-texnikalıq rawajlanıw jedellesiwi sharayatında, «Peda-
gogika» hám «Texnologiya» pánleri úlesinde payda bolǵan, pe-
dagogikalıq texnologiya óz betinshe pánge aylandı. Hárbir óz
betinshe pán óz áhmiyetine muwapıq onıń teoriyalıq tiykarların
shólkemlestiriwshi óziniń baǵdarlarına iye boladı, pedagogikalıq
texnologiya baǵdarları, «Pedagogika» hám «Texnologiya» pánleri-
niń negizin shólkemlestiriwshi qaǵıydalar jıyındısına tayanadı.

**«Texnologiya» – grekshe «techne» sózinen alınǵan bolıp, she-
berlik, korkem óner hám «logos» – sóz, táliymat hám pán má-
nisin ańlatadı.**

Pedagogikalıq texnologiya maqsetleri, wazıypaları, quramı,
mazmunına muwapıq onıń tómendegi tiykarǵı baǵdarları qalıp-
lestirilgen:

ilimiylik, joybarlastırıw, sistemalılıq, baǵdarlanganlıq, belsen-
dilik penen qatnas jasaw, basqarıwshılıq, dúzetiwshilik, qayta
takirarlanıwshılıq, únemlilik. Usı barlıq baǵdarlar óz ara bayla-
nıslı bolıp, biri birin talap etedi hám tolıqtıradı. Bul baǵdarlar
tiykarında oqıw procesin shólkemlestiriw yaǵnıy onıń tayarlıǵı
hám oqıtıw procesi ámelge asırıladı.

Xalıqaralıq YUNESKO shólkemi tárepinen «Pedagogikalıq
texnologiya» túsiniǵine berilgen túsiniń boyınsha pedagogikalıq
texnologiya – bul bilim beriw formaların muwapıqlastırıw ushın
insan hám texnikalıq resurslardı hám de olardıń óz ara tásin
itibarǵa alǵan halda oqıtıw hám oqıw materialin ózlestiriw pro-
cesin jaratıw, qollanıw hám anıqlaw sisteması».

Innovaciyalıq bilim beriw texnologiyalarınıń áhmiyeti, túrleri
hám teoriyalıq tiykarları. Sózlik jaǵınan «innovation» túsiniǵi
inlis tilinen awdarma etilgende («innovation») «jańalıq kirgiziw»
degen mánini ańlatadı. «Innovation» túsiniǵi mazmun jaǵınan
anıq halattı sáwlelendiredi.

Innovaciya – belgili sistemanıń ishki dúzilisin ózgertiwge qaratılğan iskerlik «Ózbekstan Milliy enciklopediyası»nda kórsetiliwinshe, innovaciya tómendegishe mazmun hám túsiniqlerge iye:

«*Innovaciya* (ingl. «*innovations*» – kirgizilgen jańalıq, oylap tabıw) –

1) texnika hám texnologiya áwladların almasırdı támiyilew ushın ekonomikağa sarplangan qarjılar;

2) ilimiy-texnikanın jetiskenlikleri hám tájiriylarğa tiykarlangan texnika, texnologiya, basqarıw hám miynetti shólkemlestiriw kibi tarawlardagi jańalıqlar, sonday-aq, olardıń túrli tarawlar hám iskerliktiń tiyislisiniń qollanılıwı».

A. I. Prigojinnıń pikirine muwapıq, innovaciya maqsetke muwapıq türde belgili sociallıq birlik – shólkemlestiriw, xalıq, jámiyet, toparğa salıstırında jańasha qatnas jasaw, bul múnasibetti bir qatar turaqlı elementler menen bayıtıp barıw túsiniwı lazım. Bul orında túsiniqli bolğanınday, avtordıń kóz qaraları quralsız sociallıq qatnasıqlar, olarğa salıstırında innovaciyalıq qatnas jasaw áhmiyetin sáwlelendiredi. Sonnan kelip shıqqan halda hár bir shaxs puqara, qánige, basshı, xızmetker, qalaberse, hár túrli sociallıq qatnasıqlar procesiniń qatnasıwshısı sıpatında ózine tán innovatorlıq iskerlikti shólkemlestiriw.

Innovaciyalıq iskerlikti shólkemlestitw basqıshları:

1-basqısh. Jańa ideyalardıń tiyiliwı yaki jańalıq koncepciyasınıń islep shıǵılıwı.

2-basqısh. Jańa ideyaga tayanğan halda jańalıqtıń tiykarlanıwı.

3-basqısh. Tiykarlangan jańalıqtıń ámeliyatta qollanılıwı.

4-basqısh. Jańalıqtıń taralıwı hám keń kólemde ámeliyatqa engiziliwı.

5-basqısh. Jańalıqtıń tiyisli tarawda hókimranlıq etiwı.

6-basqısh. Alternativalıq almasırdıw arqalı tarawda jańalıqtı qollanıw sheńberin qısquartıw.

Amerikalı psixolog E. Rodjers óz izertlewlerinde innovaciyalıq xarakterge iye sociallıq qatnasıqlardıń social-psixologiyalıq jaqları, sociallıq qatnasıqlarğa jańalıq kirgiziw, bul proceste

qatnasıwshı shaxslardıń taypaları, olardıń tazalıqqa bolǵan múnásibetleri, tazalıqtı qabıl etiw, áhmiyetin ańlawǵa bolǵan tayarlıq dárejesi hám de belgili shaxslar taypaları ortasındaǵı innovaciyalıq xarakterge iye sociallıq qatnasıqlardıń klassifika-ciyaları máselelerin úyrengen.

Innovaciyalıq bilim (ingl. «innovation» – jańalıq kirgiziw, oylap tabıw) – bilim alıwshıda jańa ideya, norma, qaǵıydalardı jaratıw, ózge shaxslar tárepinen jaratılǵan aldınǵı ideyalar, norma, qaǵıydalardı tábiyiy qabıl etiwge tiyisli sıpatlar, qánigeliğin qalıplestiriw imkanıyatın jaratatuǵın bilim beriw.

Innovaciyalıq bilim beriw procesinde qollanılatuǵın texnologiyalar innovaciyalıq bilim beriw texnologiyaları yaki bilim beriw innovaciyaları dep ataladı.

Bilim beriw innovaciyaları – bilimlendiriw tarawı yaki oqıw procesinde bar mashqalanı jańadan qatnas jasaw tiykarında sheshiw maqsetinde qollanılıp, aldınǵıdan biraz nátiyjeli sapanı kerpilley alatuǵın forma, metod hám texnologiyalar.

Bilim beriw innovaciyaları «innovaciyalıq bilim beriw» dep te ataladı. «Innovaciyalıq bilim beriw» túsiniǵı birinshi márte 1979-jılı «Rim klubı»nda qollanılǵan.

Innovaciyalıq aktivlik – taza sociallıq talaplardıń dásturlik normalarǵa sáykes kelmewi yaki jańa formadaǵı ideyalardıń bar ideyalardı biykarlawı nátiyjesinde júzege keletuǵın kompleksli mashqalalardı sheshiwge qaratılǵan háreket.

Pedagogikalıq process subyektlerin individual óz ara baylanıslılıǵın hám kishi tez pedagogikalıq wazıypalar sheshiwshı texnologiyalar – bul mikrotexnologiyalar delinedi.

Pedagogikalıq texnologiya pán sıpatında bir qansha tiykarlarǵa iye. Bulardan eń áhmiyetlileri sociallıq, filosofiyalıq, metodologiyalıq, gigienalıq, ideologiyalıq, huqıqiy-normativlik, ekonomikalıq, tariyxıy, teoriyalıq, ámeliy hám basqa tiykarlar esaplanadı. Olar menen qısqasha tanısıp shıǵamız.

Pedagogikalıq texnologıyanıń sociallıq tiykarı hár bir shaxs, jámiyet hám mámlekettiń tálim-tárbiya tarawındaǵı mütájliklerinen kelip shıǵadı hám usı mutajliklerdi qanaatlandıırıwdıń maqset hám talapların shólkemlestiriw formaları hám usıl-

ların belgileydi. Ol shaxstın jámiyetin hám mámlekettin rawajlanıwında tiykarǵı baǵdarlardan esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologıyanın filosofıyalıq tiykarı onın maqsetleri hám de shólkemlestiriw forma hám usılların filosofıyalıq jaqtan durıs baǵdarda bolıwın támiyinlewge xızmet etedi. Filosofıyalıq aǵımlar hám baǵdarlardın hár biri bilim-tárbiya máselelerine ózine tán qatnasadı. Sol sebepli «Pedagogikalıq texnologiya» páninin filosofıyalıq baǵdarı onın durıs yaqı nadurıs-lıǵın, jámiyetin belgili bir maqsetlerine muwapıq yamasa qar-sılıǵın kórsetedi. Bul pedagogikalıq texnologiyalarga baha beriwdegi tiykarǵı kórsetkishlerden esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologiya páninin metodologıyalıq tiykarı onı ámelge asırıwda qanday metodlarga tiykarlanıwın belgileydi, insanlardın álemin hám ózlerin biliwleri túrli tariyxıy dáwirlerde túrlishe tiykarlarga iye bolǵan hám olar ózine tan metodlardı keltirip shıǵarǵan. Házir álem hám onın qasıyetleri haqqında qalıs maǵlıwmatlar alıw haqıyqıy bilimler payda etiwdein ilimiy metodıkası pedagogikalıq texnologiyalardıń metodologıyalıq tiykarı esaplanadı. Metodologıyalıq tiykarın ilimiy jaqtan durıs bolıwı texnologiyalar ushın zárúriy shárt esaplanadı. Pedagogikalıq texnologıyanın didaktikalıq tiykarı onın bilim-tárbiya qaǵıyda hám baǵdarlarına muwapıqlıǵın belgileydi. Didaktikalıq talaplar bilim-tárbiyalıq wazıypalardıń teoriyalıq jaqtan durıs orınlanıwın támiyinleydi.

Pedagogikalıq texnologıyanın didaktikalıq jaqtan durıs bolıwı onın joqarı nátiyjeliginiń zárúriy shárti esaplanadı. Bunın ushın zamanagóy didaktikanın ilimiy juwmaqlarınan dóretiwshilik penen paydalanıw talap etiledi.

Pedagogikalıq texnologıyanın pedagogikalıq tiykarı.

Zamanagóy pedagogikalıq pániniń ilimiy juwmaqlarınan kelip shıǵadı. Bunda pedagogikalıq texnologıyanın ulıwmalıq quramlıq dúzilisi, mazmunı, forması, usılları, quralları, peda-gogikalıq procesti shólkemlestiriw, alıp barılıwı, onın diagnos-tıkası, monitoringi, oqıw-tema jobalar hám usı sıyaqlılardıń ilimiy jaqtan durıs bolıwı támiyinlenedi. Pedagogikalıq texnolo-

giyalar házirgi pedagogikalıq pániniń rawajlanıwında úlken orın iyelep barmaqta.

Pedagogikalıq texnologıyanıń psixologiyalıq tiykarı psixologiya pániniń ilimiy juwmaqları hám usınısları menen belgilenedi. Olardan bilim-tárbiya procesinde durıs paydalanıw arqalı ǵana kútilgen natiyjege erisiw múmkin. Sol sebepli pedagogikalıq texnologiya psixologiya nızamların tolıq esapqa alıw talap etiledi.

Tálimniń hár bir basqışında tiyisli jas psixologiyası qásiyetlerine maslastırılǵan pedagogikalıq texnologiyalar qollanıladı. Hár bir basqışta tiyisli dárejedegi bilim hám tárbiya beriledi. Bul máselelerdi úyreniw menen pedagogikalıq psixologiya páni shuǵıllanadı.

Pedagogikalıq texnologıyanıń fiziologiyalıq tiykarı oqıwshılardıń túrli jastaǵı fiziologiyalıq qásiyetlerin esapqa alıwdan ibarat. Bunda ul hám qız balalar fiziologiyasındaǵı ayırmashılıqlar óz aldına esapqa alınıwı lazım. Pedagogikalıq texnologiya procesinde fiziologiyalıq talaplardı esapqa alıw salamat áwladtı jetilistiriwdiń zárúriy shárti esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologıyanıń gigenik tiykarı bilim-tárbiya procesinde salamatlıqtı saqlaw talaplarına ámel qılıwdan ibarat. Bunda túrli zıyanlı hám artıqsha tásirlerdi joq qılıw, oqıw sharayatı: jaqtılıq, temperatura, hawanıń tazalıǵı, oqıwshınıń hám oqıtıwshınıń is ornı, mebeller, oqıw nagruzkalarınıń normaları, didaktikalıq qurallardıń qolaylıǵı sapası hám sol sıyaqlılar medicina, fiziologiya, ekologiya talaplarına, insanıylıq hám xalıqshılıq ideyalarına muwapıq bolǵan ilimiy tiykarlarda belgilep barıladı. Bul talap hám normalarǵa ámel etiw pedagogikalıq texnologıyanı ámelge asırıw imkaniyatın jaratadı. Bul máselelerdi úyreniw menen mektep gıgienası páni shuǵıllanadı.

Pedagogikalıq texnologıyanıń ideologiyalıq tiykarı onıń milliy ǵárezsizlik ideyası hám ideologiyası baǵdarların ózinde qurawı hám olardı ámelge asırıwǵa baǵdarlangan bolıwdan ibarat. Bunda barkamal insandı qalıplestiriwde ideologiyalıq tárbiyanıń pidayı, óz betinshe pikirley alatıǵın, minez-qulqı menen basqalarǵa órnek bolatıǵın bilimli, ilimli, sociallıq aktiv insandı er

jetkiziwden ibarat tiykargı wazıypalardı ámelge asırıp barıw hár bir pedagogikalıq texnologiya ushın áhmiyetli máselelerden esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologiyanıń huqıqıy-normativ tiykarı bilim-tárbiya procesin shólkemlestiriw hám ámelge asırıwǵa tiyisli nızamlıq hám normativ hújjetler menen belgilenedi. Bular Ózbekstan Respublikası Konstituciyası «Tálim haqqında»ǵı Nızam, Kadrlar tayarlaw milliy dástúri, mámleketlik tálim standartları, oqıw joba hám dástúrler;

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń bilim-tárbiya tarawına tiyisli Pármanları, Ministrler qarárı hám buyırıqları, olar tiykarında tayarlanıp ornatılǵan tártipte tastıyıqlanǵan nızamlar, ustavlar hám basqa normativ hújjetler esaplanadı. Pedagogikalıq texnologiya procesi qatnasıwshıları usı huqıqıy-normativ tiykarlardı tiyisli dárejede biliwleri hám ámelge asırıw barıwları lazım.

Pedagogikalıq texnologiyanıń ekonomikalıq tiykarı bilimlendiriw menejmenti juwmaqları hám marketing izertlewler nátiyjelrine muwapıq belgilenedi. Pedagogikalıq texnologiya sociallıq tarawdaǵı iskerlik bolǵanı sebepli onıń ekonomikalıq nátiyjesi ózine tán tártiplerde anıqlanadı hám támiynat máseleleri sheship beriledi. Pedagogikalıq texnologiya ekonomikalıq tiykarınıń bekem bolıwı onı ámeliyatta dawam ettiriw ushın zárúriy shárt esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologiyanıń tariyxıy tiykarı bilim-tárbiya máselelerin túrli tariyxıy dáwirlerde ámelge asırıwdıń forma hám usılları, mazmunı hám de túrli pedagogikalıq teoriyalar haqqındaǵı maǵlıwmatlardan ibarat bolıp olar zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalardıń kelip shıǵıwı ushın tiykar esaplanadı. Házirgi pedagogikalıq texnologiyalar túrli dáwirlerde baslangan isler, alıp borılǵan talqılar, shıǵarılǵan juwmaqlar, oyshıllar bildirǵan pikir-usınıslardıń rawajlandırılıwı tiykarında payda bolıp, jetilisip barmaqta. Pedagogikalıq texnologiyanıń tariyxıy tiykarı onıń ózine tán tamirlarin shólkemlestiriwdi esapqa alǵan halda olardı biliw hám tereń úyreniw kelesi rawajlanıw jolların belgilewde ulken áhmiyetke iye.

Joqarıda ayılğan hám basqa tiykarlar ulıwmalastırılsa, hár bir pedagogikalıq texnologiyanın óz teoriyalıq hám ámeliy tiykarları kelip shıǵadı. Olar óz aldına maqset, wazıypaları, mazmunı, forma, usıl, qurallarına muwapıq belgilenedi.

Bul on sociallıq sıpat jámiyet mütájliginen kelip shıqqan mámleket buyırtpası bolıp, bilimlendiriw tarawında iskerlik kórsetip atırǵan hár bir insan olardan ulıwmalıq metodologiyalıq tiykar sıpatında paydalanıwı kerek. Bul ulıwma taraw metodologiyasınıń birinshi bólimi esaplanadı.

Qadaǵalaw sorawları

1. «Texnologiya» sóziniń sózlik mánisi.
2. «Innovaciya» sóziniń sózlik mánisi.
3. YUNESKO shólkemi tárepinen «Pedagogikalıq texnologiya» ibarasına berilgen túsinik.
4. Pedagogikalıq texnologiya menen metodika arasındagı tiy-kargı ayırmashılıqlar.

Test tapsırmaları:

1. «Texnologiya» sóziniń sózlik mánisi:
Islep shıǵarıw procesi.
Buyımdı tayarlaw procesi
«Texne» – «texnika», «logos» – táliymat
*«Texne» – «mahorat», «logos» – táliymat.
2. Qaysı juwapta xalıq aralıq YUNESKO shólkemi tárepinen «Pedagogikalıq texnologiya» sózine berilgen túsinik kórsetilgen?

«pedagogikalıq texnologiya – bul bilimlendiriw formaların muwapıqlastırıw ushın insan hám texnik resurslardı hám de olardıń óz ara tásirin itibarǵa alǵan halda oqıtıw hám oqıw materialın ózlestiriw procesin jaratıw, qollanıw hám anıqlaw sisteması»

«Pedagogikalıq texnologiya – oqıw procesi hám professional tayarlıq sistemasın proektlewden ibarat»

«Pedagogikalıq texnologiya – bilimlendiriw maqsetlerine erisiwde paydalanılatuǵın barlıq shaxs, ámeliy hám metodikalıq

qurallardıń sistemalasqan kompleksi hám olardıń iskerlik kórsetiw tártibi»

«Pedagogikalıq texnologiya bilimlendiriwdi sistemlastırıw yaki klasta oqıtıwdı sistemlastırıw ideyaların pedagogikalıq sistemaǵa engiziwden ibarat»

3. Pedagogikalıq texnologiyadan názerde tutilǵan maqset ... ten ibarat.

oqıtıwshınıń wazıypaların jeńillestiriw
bilimlendiriwdi klassifikaciyalaw hám individuallastırıw
*joqarı sıpat hám nátiyjelilikke erisiw
bilimlendiriwdi individuallastırıw

Paydalanıw ushın ádebiyatlar:

1. Инновацион таълим технологиялар /Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тураев А.Б. –Т. «Сано стандарт» нашриёти, 2015 – 150 б.

2. Йулдошев Ж.Т., Усмонов С. Илгор педагогик технологиялар. –Т. Ўқитувчи, 2004.

II. ÁMELIY SHÍNÍGÍWLAR MATERIALLARÍ

1-ÁMELIY SHÍNÍGÍW. MASHQALALÍ BILIMLENDIRIW TEXNOLOGIYALARÍ HÁM OLARDÍ DENE TÁRBIYA HÁM SPORT SHÍNÍGÍWLARÍNDÁ QOLLANÍW

Joba:

1. Mashqalalı bilimlendiriwdiń pedagogikalıq tiykarları
2. Mashqalalı oqıtıwdıń tariyxı haqqında.
3. Sportta mashqalalı pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıw.

SHÍNÍGÍWDÍN BARÍSÍ

1. Mashqalalı bilimlendiriwdiń pedagogikalıq tiykarları

Mashqalalı oqıtıwdı tereń úyreniw XX asırdıń 60-jıllarında baslanǵan bolıp, onıń tiykarında «Oy – mashqalalı jaǵdaydan baslanadı» – degen ideya jatadı. Mashqalalı jaǵdaydı biliw iskerliginiń izbe-izligi tómendegishe boladı:

- Mashqalalı jaǵday;
- mashqalanı sheshiw jolların izlew;
- mashqalanıń sheshimi.

Málimleme texnologiyaları yaki postindustrial dep atalıp atırǵan búgingi jámiyette turmıs shaxstan aktiv háreket etiwdi, óz betinshe qarar qabıl qılıwdı, turmıstıń ózgerip atırǵan sharayatlarına maslasıwdı talap qıladı. Óz náwbetinde turmıstıń bunday tárizi shaxs belgili sıpatlarga iye bolıwın talap etedi. Atap aytqanda:

- zárúr bilimlerdi óz betinshe iyelewdi, iyelengen bilimlerdi túrli mashqalalardı sheshiwde sheberlik penen qollanıwdı;
- málimlemeler menen sawatlı islewdi (belgili máseleni izertlew ushın zárúr faktlerdi jıynawdı biliw, olardı analiz etiw,

mashqalalardı sheshiwge qaratılğan gipotezalardı usınıw, nızamlıqlardı anıqlaw, taza mashqalalardı anıqlaw hám sheshiw);

- alınğan bilimlerdiń qayjerde hám qanday qollanıwı mǘmkinligin anıq biliw hám bul bilimlerdi qollanıw tarawın anılay alıw;

- óz betinshe sın pikirlew, real dúnyada payda bolıp atırğan kemshiliklerdi kóre biliw hám olardı saplastırıwdıń optimal jolların izlew;

- dóretiwshilik pikirlew, taza ideyalar jaratıw qábiletine iye bolıw;

- túrli sociallıq toparlarda kirisimli bolıw, birgelikte islewdi biliw yaki nostándart jaǵdaylardan shıǵıwdı biliw;

- óziniń ruwxıylıǵı, intellekti hám madeniy imkaniyatı ústinde óz betinshe islew.

Joqarıda ayılğan sıpatlarga iye shaxstı qalıplestiriwge tek bilimlendiriw mazmunı, balki qollanıw atırğan oqıtıw texnologiyaları da áhmiyetli rol oynaydı. Oqıw procesi oqıw hám biliw iskerligine ózgertiwdiń imkaniyatlarınan biri mashqalalı oqıtıw texnologiyasın engize alıw. Sebebi mashqalalı oqıtıw procesinde oqıtıwshılar da, oqıwshılar da ózleriniń intellektual, dene, ruwxıy imkaniyatların oqıw hám ámeliy mashqalalardı sheshiw ushın turaqlı sınawdan otkeredi. Bul proceste payda bolğan kónlikpe hám qanıgelikler málimleme jámiyeti shárayatlarında jasaw ushın zárúr sıpatlardı qalıplestiriwge alıp keledi.

Dástúrlík bilimlendiriw sistemasında oqıtıwshı hám sabaqlıq bilimniń tiykarǵı deregi bolsa, mashqalalı oqıtıwdıń filosofiyası hám metodologiyası oqıtıwshınıń rolin oqıwshılardıń izleniw-izertlewshilik iskerliktiń shólkemlestiriwshisi, juwapker másláhátshi hám járdemshi sıpatında kóredi. Bul rol dástúrlík oqıtıwdagı rolden biraz quramalıraq hám oqıtıwshıdan joqarı sheberlikti talap etedi.

2. Mashqalalı oqıtıwdıń tariyxı

Mashqalalı oqıtıwdıń tiykarında amerikalı psixolog, filosof hám pedagog Dj. D'yui (1859–1952) ideyaları jatadı. Ol 1894-jılı Chikago qalasında oqıtıw tiykarı oqıw jobası emes, balki

oyınlar hám miynet iskerligin shólkemlestiriw tájiriye mektebin shólkemlestirgen. Oqıw, esaplaw, jazıw boyınsha shınıǵıwlar balalardıń fiziologiyalıq er jetiwine qarap óz-ózinen payda bolǵan mıtajliklerine muwapıq ótkerilgen. Dj. D'yui oqıw ushın tórt mıtajlikti ajratqan: sociallıq, konstrukciyalaw, korkem súwretlew, kritikalıq. Biliw derekleri sıpatında balalarga tómendegiler usınılǵan: sóz, kórkem óner shıǵarmaları, texnikalıq qurılımları. Bul mektepte qollanǵan oqıtıwdıń taza metodları, jolları hám baǵdarları teoriyalıq tiykarlanbaǵan hám koncepciya sıpatında sáwlelenbegen edi.

Dj. D'yui ideyaları boyınsha bala biliwde insaniyat jolın qaytaradı, bilimlerdi ózlestiriw sırttan basqarılmaytuǵın process bolıp, bala ózinde payda bolǵan mıtajliklerin qanaatlandırıw nátiyjesi sıpatında materialdı ózlestiredi. Dj. D'yuinıń pikirinshe oqıtıw nátiyjeliligi shártleri oqıw materialın ózlestiriw mashqalası bala aktivligi menen baylanıslı bolıwı kerek.

Mashqalalı oqıtıwdı tereń úyreniw XX asırdıń 60-jıllarında baslanǵan. Pikirlew psixologiyası kózqarasınan mashqalalı oqıtıw ideyası hám principi S. L. Rubinshteyn, M. I. Maxmutov, V. Okon, I. Ya. Lerner sıyaqlı psixolog alımlar tárepinen islep shıǵılǵan.

S. L. Rubinshteynnıń «Oy-pikir mashqalalı jaǵdaydan baslanadı» degen ideyası mashqalalı oqıtıwdıń psixologiyalıq tiykarı sıpatında qabıl etilgen. 70 – 80-jılları dástúrlık oqıtıw formaları nátiyjeliligi páseyip ketkenligi kórsetilgende, jetekshi pedagoglar mashqalalı oqıtıw teoriyasına itibar qarata basladı. Sebebi dástúrlık oqıtıw formasında tiykarǵı diqqat oqıtıwshı iskerligine qaratilǵan bolsa, mashqalalı oqıtıw koncepciyasında tiykarǵı pát oqıtıwshılar tárepine kóshedi. Mashqalalı oqıtıw baǵdarı boyınsha bilim oqıtıwshılarga tayar formada uzatılmaıdı, bálki ilimiy-izertlew procesine usatıp, oqıtıw iskerligi procesinde oqıtıwshılar tárepinen iyelenedi.

Házirgi kúnde bul tarawdaǵı izleniwler dúnyanıń túrli mámleketlerinde dawam ettirilmekte, ulıwma bilim beriw pánleri boyınsha, hám joqarı bilimlendiriw pánleri boyınsha da

Mashqalalı oqıtıw texnologiyalarınıń kompleksli joybarları jaratılmaqta.

Mashqalalı oqıtıw – oqıwshınıń mashqalalı usınılğan bilim mazmunı menen aktiv óz ara baylanısın shólkemlestiriw bolıp esaplanadı. Bul proceste oqıwshı ilimiy bilimniń obyektiv qarsılıqları hám olardıń sheshimlerine jaqınlasadı, pikirlew, bilimlerdi dóretiushilik ózlestiriwge úyrenedi.

Pánde Mashqalalı oqıtıw menen baylanıslı eki túsinik isletiledi:

«mashqala» hám «mashqalalı jaǵday» túsinikleri. Ayırım jaǵdaylarda olar sinonimdey túsinilse de, lekin bul atamalar menen belgilengen obyektler óz kólemi menen ózgeshelenedi. Mashqala mashqalalı máseleler izbe-izligine bólinedi. Demek, mashqalalı máseleleri mashqalanıń apiwayı, jeke bir máseleden ibarat halatı sıpatında kóriw múmkin.

Mashqalalı oqıtıw dóretiushilik iskerlikti hám de oǵan mıtajlıktı qalıplestiriw hám rawajlandırıwǵa qaratılğan bolıp, bul proceste oqıwshılardıń dóretiushilik pikirlewiniń rawajlanıwı dástúrlık oqıtıwdıǵıǵa salıstırǵanda jedellirek boladı. Lekin mashqalalı oqıtıwdıń bul funkciyası asıwı ushın oqıw procesine mashqalalardıń tosattan kompleksin kiritiw jeterli emes. Mashqalalar sisteması bilimniń usı tarawına tán mashqalalardıń tiy-kargı túrlerin qamrap alıwı kerek.

Mashqalalı oqıtıwdı bilimlendiriw procesine engize alıwda oqıtıwshı ilimiy hám oqıw mashqalaları arasındıǵı ulıwmalıqtı hám ayırmashılıqtı ajratıwı lazım. Olardıń ulıwmalıǵı – hár ekewinde de obyektiv qarama-qarsılıqlar barlıǵı bolsa, ilimiy hám oqıw mashqalalarınıń ayırmashılıǵı sol, ilimiy mashqalada qoyılğan másele ele sheshilmegen, oqıw mashqalada bolsa másele sheshilgen, onı sheshiw jolı hám nátiyjesi belgili. Tek bul jollar hám nátiyjelerdi oqıwshılar izlep tabıwı kerek. Mashqalalı oqıtıwdıń juwmaqlawshı maqseti – oqıwshılardı mashqalalardı kóriw hám sheshiwge úyretiwden ibarat bolıp, bul tek pikirlew iskerligi procesinde ámelge asırıladı.

S. L. Rubinshteyn «oy» – insan aldında turgan másele hám mashqalalardı sheshiwge alıp keletuǵın sezim bolıp, oy mash-

qalalı jaǵdaydan kelip shıǵadı hám mashqalanı sheshiwge qaratılǵan boladı» – dep atap otedi.

Bunnan tómendegi logika júzege keledi. Shaxstın dóretiwshilik, óz betinshe, pikirlew bolıwı jámiyet ushın zárúr bolıp, pikirlew procesi mashqalalı jaǵdaydan baslanadı. Mashqalalı jaǵday – psixologiyalıq qıyınshılıq, qarama-qarsılıqlı jaǵday bolıp, oqıwshılardı mashqalalı jaǵday halatına túsiriw arqalı olarda pikirlew qáiletin rawajlandıradı.

Mashqalalı oqıtıw usıllarına tómendegiler kiredi:

- kritikalıq usıl
- evristik usıl
- mashqalalı jaǵdaylar jaratıw usılı.

Oqıtıwdın kritikalıq usılların qollanganda oqıwshılarga:

- nostandart máselelerdi dúziw boyınsha;
- qalıplespegen soraw menen;
- artıqsha maǵlıwmatlar menen;
- óziniń ámeliy gúzetiwleri tiykarında óz betinshe ulıwma-
lastırıw;
- instrukciyalardan paydalanbastan qanday da bir obyekt
áhmiyetin bayan etiw;
- alınǵan nátiyjelerdi qollanıw shegaraların anıqlaw;
- alınǵan nátiyjelerdi qollanıw dárejesin anıqlaw;
- hádiyseniń sáwleleniw mexanizmin anıqlaw;
- «bir satte» tabıw kibi tapsırmalardı beriw múmkin.

Evristika (grekshe heurisko – izlep atırman, tawıp atırman, oylap tawıp atırman) insan dóretiwshilik iskerlikti, sonday-aq taza ashılıwları jaratıwda qollanılatuǵın usıllardı úyrenetuǵın pán sıpatında psixologiya, kibernetika, strukturalı lingvistika.

Mashqalalı oqıtıw texnologiyaları, strategiyalar hám metodları:

«Pikirler hújimi» – bul strategiyadan maqset múmkin bolǵansha úlken muǵdardagı ideyalardı jıynaw, tıńlawshılardı bir qıylı pikirlew inerciyasınan qutılıw, dóretiwshilik wazıypalardı sheshiw procesinde dáslep payda bolǵan pikirlerdi jeńiw, bul metod A. F. Osborn tárepinen usınıs etilgen. Bul metodtıń tiy-

kargı bağıdarı hám qağıydası báseki qatnasıwshıları islep shıqqan ideyalar kritikasin tolıq qadağan etiw, hár qanday sóz hám házildi qollap-quwatlaw bolıp tabıladı, bul metodtan paydalanıw-dıń jetiskenligi kóp jaqtan oqıtıwshı – shınıǵıw barısına baylanıslı. «Pikirler hújimi» qatnasıwshıları muǵdarı 15 adamnan aspaslıǵı kerek, shınıǵıwdıń dawamlılıǵı bir saatqa deyin.

Ulıwma «pikirler hújimi», bul metod J. Donal'd Filips tárepinen islep shıǵılǵan, ol ulken toparlarda – 20 tan 20 ǵa deyin bolǵan – taza ideyalar islep shıǵıw nátiyjeligin sezilerli dárejede asırıwdı támiyinleydi. barlıq qatnasıwshılar kishi-kishi 5 – 6 adamnan ibarat toparlǵa bólinedi hám hár bir kishi topar sheshetuǵın dóretiwshilik wazıypa hám mashqala boyınsha 15 minut dawamında óz betinshe óz ara «pikirler hújimi» otkeredi. Sonnan soń hár bir kishi topar wákili óz toparlarında islep shıǵılǵan ideya haqqında málimleme beredi hám oqıtıwshı basshılıǵında jámaát bolıp oǵan baha beredi hám olardan eń jaqsıları, zorları tańlap alınadı.

«Pikirlerdin tezlikli hújimi» – destruktiv berilgen baha menen dialog, bul metod E. A. Aleksandrov tárepinen usınılǵan, G. Ya. Bush tárepinen ózgerttirilip jolga qoyılǵan dialogtıń áhmiyeti sonda, kollektiv bolıp ideyalar islep shıǵıwda qatnasıwshılardıń dóretiwshilik imkaniyatlari aktivlestiriledi hám oǵan qarsı ideyalar qoyıladı.

Shınıǵıw basqıshpa-basqısh tómendegi tárizde ótkeriledi:

1-basqısh: muǵdar hám psixologiyalıq qatnası jaǵınan maqul kishi toparlardı qalıplestiriw;

2-basqısh: wazıypa, mashqaladan kelip shıǵatuǵın maqsetlerdi sáwlelendiriw;

3-basqısh: tuwrıdan-tuwrı «pikirler hújimi» qağıydasına tiykarlanǵan hár bir toparda ideyalar islep shıǵıw;

4-basqısh: ideyalardı tártipke salıw hám klassifikaciyalaw;

5-basqısh: ideyalardı destruktivlew, yaǵnıy ámelge asıwı imkaniyatına qarap bahalaw;

6-basqısh: aldınǵı basqıshlarda bildirilgen kritikalıq pikirlerge baha beriw.

«Tarmaqlar» – pikirlerdiń tarmaqlanıwı – bul pedagogikalıq strategiya bolıp, ol oqıwshılardı belgili bir temanı tereń úyreniwlerine járdem berip, oqıwshılardı temaga baylanıslı túsiniq yaki anıq pikirdi erkin hám ashıq ráwishte izbe-izlik menen tıgız baylanısqa halda tarmaqlawğa úyretedi.

Bul metod belgili bir temanı tereń úyreniwden aldın oqıwshılardıń pikirlew iskerligin jedellestiriw hám de keńeytiw ushın xızmet qılıwı múmkin. Sonday-aq, ótilgen temanı bekkemlew, jaqsı ózlestiriw, ulıwmalastırıw hám de oqıwshılardı usı tema boyınsha túsiniqlerın sızılma formasında orınlawğa shaqıradı.

«Bumerang» – usı texnologiya bir shınıǵıw dawamında oqıw materialın tereń hám birgelikli halatta úyreniw, dóretiwshilikti túsiniw, erkin iyelewge baǵdarlangan. Ol túrli mazmun hám xarakterge (mashqalalı, básekili, túrli mazmunlı) iye bolǵan temalardı úyreniwge qolaylı bolıp, óz ishine awızeki hám jazba is formaların qamtıp aladı hámde bir shınıǵıw dawamında hár bir qatnasıwshınıń túrli tapsırmalardı orınlawı, náwbet penen oqıwshı yaki oqıtıwshı rolinde shıǵıwı mumkin.

«Bumerang» texnologiyası kritikalıq pikirlew, logikanı qalıplestiriwge imkaniyat jaratadı; eslewdi, ideyalardı, pikirlerdi, dáliyllerdi jazba hám awızeki formalarda bayan qılıw kónlikpelerin rawajlandıradı.

Tálim menen bir qatarda usı metod tárbiyalıq xarakterdegi bir qatar wazıypalardı ámelge asırıw imkanın beredi: komanda menen islew sheberligi; mashqalalıq; keńpeyillilik; kónligiwshilik; ózgeniń pikirine húrmet; aktivlik; basshılıq sıpatların qalıplestiriw; iske dóretiwshilik penen qatnas jasaw; óz iskerliginiń nátiyjeli bolıwına qızıǵıw; ózin qalıp bahalaw.

«Skarabey» interaktiv texnologiya bolıp, ol oqıwshılarda pikirdiń baylanıslıǵın, logika, eslewdiń rawajlanıwına imkaniyat jaratadı, qanday da bir mashqalanı sheshiwde óz pikirini ashıq hám erkin sáwlelendiriw sheberligin asıradı. Usı texnologiya oqıwshılarga óz betinshe bilimniń sıpatı hám nátiyjesin qalıp bahalaw, úyrenilip atırǵan tema haqqındaǵı túsiniq hám kózqaraslardı anıqlaw imkanın beredi. Ol sonıń menen bir waqıtta, túrli

ideyalardı sáwlelendiriw hám de olar arasındagı baylanıslılıqlardı anıqlawğa imkan jaratadı.

«Skarabey» texnologiyası hár tárepleme bolıp, onnan oqıw materialınıń túrli basqışların úyreniwde paydalanıladı:

- basında – oqıw iskerligin qollap-quwatlaw sıpatında;
- temanı úyreniw procesinde – onıń áhmiyeti, dúzilisi hám mazmunın belgilew; olar arasındagı tiykargı bólimler, túsinekler, baylanıslar xarakterin anıqlaw; temanı jáne de tereńirek úyreniw, taza táreplerin kórsetiw;
- aqırında – alıńan bilimlerdi bekkemlew hám juwmaqlaw maqsetinde.

«Skarabey» texnologiyası oqıwshılár tárepinen ańsat qabıl qılınadı, sebebi ol iskerliktiń pikirlew, biliw qásiyetleri esapqa alıńan halda islep shıǵılǵan. Ol oqıwshılar tájiriybesinen paydalanıwdı názerde tutadı, reflektiv gúzetiwlerdi ámelge asıradı, aktiv dóretiwshilik etiw hám pikirlew, tájiriybe ótkeriw imkaniyatlarına iye. Usı texnologiyanıń ayırım abzallıqları sıpatında basqarıwdı jeńillestiriwshi sızılma formalarınan paydalanıwdı kórsetiw múmkin. «Skarabey» óz aldına islerde, kishi toparlarda hám de oqıw komandalarında qollanıluwı múmkin.

«Rezyume» – bul texnologiya quramalı, kóp tarmaqlı, múmkin bolǵansha, mashqala xarakterindegi temalardı úyreniwge qaratılǵan. Texnologiyanıń áhmiyeti sonnan ibarat, bunda temanıń túrli tarmaqları boyınsha bir jola málimleme beriledi, sonıń menen bir waqıtta, olardıń hár biri óz aldına noqatlardan talqılanadı. Máselen, unamlı hám unamsız tárepleri, abzallıq hám kemshilikleri, payda hám ziyanları belgilenedi; bul interaktiv texnologiya kritikalıq, analizlik, anıq logikalıq pikirlewdi nátiyjeli rawajlandırıwǵa hám de óz ideyaları, pikirlerin jazba hám awızeki formada ıqsham bayan etiw, qorgawǵa imkaniyat jaratadı.

Bul texnologiya ulıwmalıq temanıń ayırım tarmaqların talqlawshı kishi toparlardıń, hár bir qatnasıwshınıń, topardıń aktiv islewine qaratılǵan. Bul texnologiya temanı úyreniwdiń túrli basqışlarında qollanıluwı múmkin:

- basında: óz bilimlerin erkin qollanıw;

- temanı úyreniw procesinde: onıń tiykarların tereń túsiniw hám ańlap jetiw;

- juwmaqlaw basqışında: alınğan bilimlerdi tártipke salıw.

Tiykargı túsiniqler tómendegiler: aspekt penen predmet, há-diye, túsiniql tekseriledi; abzallıq – belgili bir nárse menen salıstırǵandaǵı ustinlik, jeńillik; paziylet – unamlı sıpat; nuqsan – tolıq emeslik, qaǵıydalarǵa, kriteriyalarǵa namuwapıqlıq; juwmaq – belgili bir pikirge, logikalıq qaǵıydalar boyınsha dálil-den nátiyjege keliw; tálimnen tısqarı «Rezyume» texnologiyası tárbiyalıq xarakterdegi qatar wazıypalardı ámelge asırıw imkanın beredi; komanda, toparlarda islew sheberligi; mashqalalar, jaǵ-daylardı túrli kózqarastan analizlew sheberligi; jan beriwshi qararlardı taba alıw sheberligi; ózgeler pikirine húrmet; kewil-sheklik; jumısqa dóretiwshilik penen qatnasta bolıw; aktivlik; mashqalaǵa dıqqatın jámley alıw sheberligi.

«Qara qutı» – bul metod tiykarında sheshiletuǵın mashqalalar anıq jaǵdaydı talqılaw arqalı ámelge asırıladı, yaǵnıy, talqılaw dawamında qatnasıwshılar ıqtıyarsız túrde kemshiliklerdiń júzege keliw máselelerine toqtaladı. Qatnasıwshılardı buǵan arnawlı, maqsetke muwapıq qoyılǵan sorawlar jollaydı. Máselen, «Bul jaǵday nege alıp keledi?» yaki «Bul jaǵdayda mexanizmler jumısı qay dárejede turaqlı?» hám basqalar. «Qara qutı» metodınıń áhmiyeti sonda, onda kemshilikler sebebi jol ústinde anıqlanadı. Bunda adamlardıń dóretiwshilik usınısların rawajlandıradı.

«Kúndelik tutıw» metodı – topardıń hár bir aǵzasına bloknot tarqatıladı. Oǵan, aytayıq, bir hápte dawamında talqılanatuǵın mashqala boyınsha tuwılǵan pikirler jazıp barıladı. Barlıq qatnasıwshılardıń jazıp bargan pikirleri aldınǵılar tárepinen talqılanıp, tayarlangan material aqırǵı juwmaqla alıp shıǵıladı. Bul metod tómendegi tárepleri menen ajralıp turadı: birinshiden, tuwılǵan ideya, anıq racional usınıs sol topardıń pikiri dárejesine kóteriledi, ekinshiden, hár túrli tartısıwlar, kózqaraslar topar má-jilisine deyin sheshiledi, keskinlesken kózqaraslar jónlestiriledi.

«6 × 6 × 6» metodı: altı adamnan kem bolmaǵan topar 6 minut dawamında topar aldında turǵan mashqalanı sheshiwge

járdem beretuǵın anıq ideyanı qálipsestiriwge háreket qıladı. Hár bir qatnasıwshı óz aldına betlerge óz pikirlerin jazıp baradı. Bul júdá ıqsham tárizde ámelge asırıladı: birlesiklerdiń buzılıwı, materiallardıń buzılıwı, texnologiyalardıń buzılıwı tárizinde. Sonnan son toparda barlıq tayarlangan dizimler talqılanadı.

Talqılaw procesinde júdá qáte kózqaraslar shıǵarıp taslanadı, basekili máselelerge anıqlıq kiritiledi, basqa barlıq anıqlangán qasiyetler birlestiriledi. Wazıypa – bir neshe áhmiyetli prototip-lerin saralap alıw, sonday-aq, olardıń muǵdarı qatnasıwshılar muǵdarına salıstırǵanda kem bolıwı lazım.

«Sinektika» metodı – ol 1960-jılı AQSh ta U. Gordon tárepinen islep shıǵılǵan. Bul metod tıńlawshılarga mashqalanıń bólimlerin sáwlelendiriwge, dóretiwshiliktiń bas maqsetin ajratıp alıwǵa, hár túrli xarakterdegi wazıypalardı sheshiwdiń hár qıylı nusqaların izlewge járdem beredi hám olar tómendegi formaǵa iye boladı:

Z quralsız – belgili bir wazıypanıń sheshiliwine uqsatıp sheshiledi;

Z jeke – obyekttegi berilgen wazıypa obrazına kiriwge urınıp kóriw hám usı kózqarastan pikirlewge háreket etip kóriń;

Z simvolikalıq – eki sóz benen wazıypanıń obrazlı áhmiyetin aytıp berin;

z qıyalıy – tap bir erteklerdeǵıdey bul wazıypanı sheshedi.

Bul menen keleshektegi qánigede abstrakciyalaw qánigeligin, talqı predmetinen óziniń pikirin alıp qashıw, aql júritiw meyilligi, qıyal, básekige kirisip kete alıw, baylanıp qalıw qáwpi bolǵan ideyalardan uzaqlasıw, basqalar pikirin tıńlaw, saplası bildirgen ideyalarga salıstırǵanda shıdamlı bolıw, adettegiler ishinen basqashasın, basqashalar ishinen adettegilerdi tabıw, analoglardan ónimli paydalanıw kibi sinektik pikirlewge bolǵan qábilet qálipseledi.

«Texnik sheshimlerdiń morfologiyalıq talqısı hám sintezi» – bul metod shveycariyalıq astrofizik Cveki tárepinen islep shıǵılǵan. Uyreniliwi lazım bolǵan texnik sistema quramlıq bólimleri

yaki funkcionallıq morfologikalıq belgilerinen ibarat bolğan quramnıñ diziminen anıq variantları, texnik kórinisleri ajratıp alınadı; olar morfologikalıq qutı yaki matrica dep atalatugın tablicalar formasında jaylasadı hám ajralıp turgan belgiler variantların birlestirip tañlap alıw arqalı taza wazıypalar sheshimi anıqlanadı. Morfologikalıq talqıda kelesi qánigeler texnikalıq wazıypalar sheshimi bólimleriniñ hár tárepleme kombinaciyasın jasawğa úyrenedi, sebebi bul metod tómendegi baǵdarga tiykarlangan: texnik xarakterdegi dóretiwshilik wazıypalardı sheshiwde muwapıqlastırıwshı oqlar járdeminde obyekttnıń áhmiyetli klassifikaciýaların ajratıp aladı.

Oǵan tómendegiler kiredi:

- wazıypalardı anıq sáwlelendiriw, taza túsiniqlerdi tabıwǵa urınıw, ekinshi dárejeli hám uqsas wazıypalardı anıqlaw, olardan eń áhmiyetlisin ajratıp alıw;
- sheshimlerdegi bar kemshilikler, olardıń tiykarǵı baǵdarları hám taza usınıslardı sanap kórsetiw;
- qıyalıy, biologiyalıq, ekonomikalıq, molekulyar hám basqa analoglardı jobalastırıw;
- matematikalıq, gidravlik, elektron, mexanik hám basqa modellerdi jasaw (olar tiykarında analoglarǵa qıyaslangan ideyalardı sáwlelendiredi);
- variantlar, baylanıslar, bolatugın baylanıslar, logikalıq uqsaslıqlardı ornatiw;
- bul isten ulıwma xabarı joq bazi adamlardıń pikirlerin biliw hám basqalar.

«Funkcionallıq-paydalı talqı» metodı – bul metodtnıń jaratıwshıları sıpatında permlik injener YU. M. Sobolev hám L. Mayez basshılıǵındaǵı Amerikanıń «Jeneral elektrik» firmasınıń injenerleri bolıp esaplanadı. Bul texnik obyektlerdin texnik-ekonomikalıq metodı bolıp, olardıń tutınıwshılıǵınıń ózine tánligi hám bul ózine tánlikti támiyinlewshi shıǵımlar ortasındaǵı múnásebetlerdi jaqsılawǵa xızmet qıladı. Bul metodtnıń áhmiyeti sonda, obyektke orınlawı lazım bolğan ámeller hám tutınıwshı talapları kózqarasınan jantasadı. Bul metod bir qatar quramalı

konstrukciyalarga islew beriw, olardıń texnologiyalıǵı, nátiyjesiz shıǵımlarǵa qarsı «oraylasqan hújim» shólkemlestiriw, ápiwayı hám miynet usıllarınan nátiyjeli paydalanıwdı ámelge asırıwda ekonomikalıq nátiyjeli metod esaplanadı. Mámleketimizdegi ilimiy shólkemler hám kárxanalardıń xojalıq esabı hám óz-ózin qarjı menen támiyinlewge ótiliwi bul metoddan keń paydalanıw lazımlıǵın kórsetedi. Sonday-aq, funkcionallıq-paydalı talqılaw tiykarları joqarı mektepte bolajaq qánige – izertlewshilerge, konstruktorlar, texnologlarǵa sabaq sıpatında ótiliwi lazım. Bul bolsa joqarı oqıw orınıń pitkergennen soń barıp isleytuǵın ilimiy shólkemler hám kárxanada ónimler konstrukciyasın, onı tayarlaw texnologiyasınıń jaqsılanıwınıń konkret jollarıń anıqlawǵa taza imkaniyatlardan kelip shıǵıp islep shıǵarıw hám úskenelerdi isletiw hám de artıqsha qarejetlerdiń aldın alıwǵa imkan beredi. Másele sonda, funkcionallıq-paydalı analizlep qaralǵanda, ónim islep shıǵarıwdıń qarjıları paydalı hám paydasız hám de artıqsha dep bólistiriledi. Keyingileri anıq kórinip turǵan hám biykarǵa sarıplawlar bolıp esaplanadı. Bul metod boyınsha oqıtıwdıń nátiyjeligin asırıw ushın mámleket joqarı oqıw orınlarında toplanǵan tájiriybelerden paydalanıp, funkcionallıq-paydalı analiz hám konstrukciyalardıń texnologiyası boyınsha arnawlı kurslar islep shıǵıw zárúr.

«ARIZ-TRIZ» metodı – G. S. Altshuller hám onıń mektebi tárepinen islep shıǵılǵan. Bul metodlar sınaw hám kemshilikler hám de basqa olardıń modifikaciylarınan sezilerli ayır-mashılıqqa iye. Olar biykarǵa izlewden göre texnik sistemalardı rawajlandırıw nızamlıqlarına boysınǵan logikalıq operaciylar sisteması tiykarına qurılǵan. Teoriyanıń tiykarǵı ideyası: texnik sistemalar óz halında emes, bálki jaratıwshılıq wazıypaların sanalı hám maqsetke muwapıq sheshiwde paydalanıw múmkin bolǵan belgili nızamlar tiykarında júzege keledi hám rawajlanadı.

Bul wazıypalardı sheshiw procesinde texnikalıq qarama-qarsılıqlardı anıqlaw, talqılaw hám sheshiw lazım boladı, belgilengen wazıypalardı qollanıw metodikası bolsa texnika hám texnologiyanı jaratıwdıǵı ilimiy-texnikalıq qarama-qarsılıqlardı ajıratıp alıw, anıqlaw hám sheshiw boyınsha turaqlı túrde belgili

háreketlerdi orınlaw bolıp esaplanadı. Sistema óz ishine bunday qarama-qarsılıqlardı sheshiwge járdem beriwshi ózine tán tazalawshı operatorlardıń 40 usılların qamtıp aladı.

Olardan ayırımları tómendegiler:

- «bólistiriw»: a) obyektı óz betinshe bólimlerge bolıw; b) obyektı bóleklerge bólip orınlaw; v) bólistiriw dárejesin keńeytiw;

- «onlaw»: tap ózi yamasa soğan uqsas operaciyalar ushın mólsherlengen obyektlerdi birlestiriw; b) tap ózi yamasa soğan uqsas operaciyalardı birlestiriw;

- «analıq»: a) bir obyektı ekinshi obyekt ishine hám óz náwbetinde onıń ishine ushinshi obyektı jaylastırıw; b) bir obyektı tuwrıdan-tuwrı ekinshi obyekt arasınan ótkeriw;

- «shapdeslik»: a) obyektıń háreketindegi bólimin yaki sırtqı ortalıqtı qózgalmas halatqa alıp keliw, kerisinshe turaqlı halattı hárekettegi halatqa keltiriw; b) wazıypa shártleri talap qılğan háreketler ornına keri háreketi ámelge asırıw; v) obyektıń «ayağın aspánga etip qoyıw» hám onı onlaw;

- «zıyandı paydaga aylandırıw»: a) zıyanlı faktorlardan (má-selen, ortalıqqa zıyan jetkeretuğın) unamlı nátiyje beriwde paydalanıw; b) zıyanlı faktorlardı basqa zıyanlı faktorlar menen qosıw tiykarında onı saplastırıw; v) zıyanlı faktorlardı artıq dárejede kúsheyttiriw tiykarında onı zıyansız etiw.

Ámeliy bólim

1-soraw. Mashqalalı bilimlendiriwdiń dúzilisi, onıń dárejesi hám usılları

Mashqalalı bilimlendiriwdiń dúzilisi:

- Oqıw mashqalası;
- Onı sheshiw boyınsha gipoteza hám shamalar;
- Ilgeri súrilgen gipotezanı dálillew, yaǵnıy túrli (teoriyalıq tájiriye-ámeliy, dálil);
- Juwmaq

Eger ilgeri sürilgen mashqala bir gipotezanı ilgeri sürip onıń dálilli menen sheshilse, onda bul jerde monosistema boladı. (bir Mashqalalı – sistemaǵa keltirilgen blok).

Eger mashqalanı sheshiwde bir qatar gipotezalar ilgeri sürilse hám olardıń hár biri bolıwı itimalı bolıp kórinse hám sol sebepli tereń talqılaw, dálillerdi kórip shıǵıw.

Mashqalalı bilimlendiriw teoriyasında kópshilik izertlewshiler mashqalanıń bir neshe dárejesin ajratıp kórsetedi. Izertlewshilerdiń jumısı eń joqarı dáreje bolıp, bunda student óz betinshe mashqalanı ilgeri súredi hám sheshedi. Bul dárejege izertlewshilik usılı mas keledi hám onı ámelge asırıw forması bolıp – bul Mashqalalı ámeliy hám teoriyalıq tapsırmalar esaplanadı.

Tolıq emes izleniwshilik dárejesindegi mashqala (Mashqalalı jaǵday) bilim beriwshi tárepinen ilgeri sürilip, onıń sheshimin óz betinshe tabıwdı bolsa, bilim beriwshi bassılıǵı astında studentke tapsırıladı. Bul mashqalanıń ortasha dárejesi bolıp, ol evristik-dialog usılı járdeminde shólkemlestiriliwi múmkin hám de onı evristik qásiyetkegi sáwbet formasında ámelge asırıladı.

3-soraw. Mashqalalı jaǵday

Mashqalanıń en tómén dárejesi – bul mashqalanı bayan etiw bolıp bunda bilim beriwshini óziniń studentleri aldında Mashqalalı jaǵdaydı jaratıp, mashqalanı ilgeri súredi, óziniń pikirini ilgeri súredi hám onı dalilleydi. Bul dárejege mas ketuǵın usıldı – Mashqalalı bayan etiw dep ataladı hám de onı ámelge asırıw forması – Mashqalalı jaǵdaydaǵı lekciya esaplanadı.

4-qosımsha

Mashqalalı jaǵday – bul bilim alıwshınıń ruwxıy jaǵdayı bolıp, bunda ol:

1) Qarama-qarsılıqlardı kóredi;
2) Olardıń quramalılıǵın hám olardı jeńip otiw ushın jańa maǵlıwmatlar talap etiliwin ańlap jetedi.

3) Usı qarama-qarsılıqlardıń sheshiliwin qáleydi.

Mashqalalı jaǵdaylar nátiyjesinde student sanasında mashqala qalıplesedi. Atap aytqanıńday soraw formasında ámelge asırıladı hám mashqala qanshelli tereń qalıplesken bolsa, onda qızıǵıw kóbirek boladı, demek onı sheshiw de nátiyjeli boladı.

Mashqalalı jaǵdaylardı jaratıwdaǵı qarama-qarsılıqlar:

- Belgili hám belgisiz ortasında;
- Rásmiy hám haqıyqiy bilim ortasında;
- Ózlestirilgen bilim hám olardı jańa ámeliy shárayatlardı.

4-Mashqalalı bilimlendiriwdi dúziwdiń ulıwmalıq texnologiyası.

Tek bir qásiyettegi lekin eń tóménirek hám bálentirek dárejede bolǵan bilimler arasında;

- Ilimiy hám turmıslıq bilimler ortasında;
- Teoriya hám ámeliyat ortasında;
- Belgili bolǵan hám taza bolǵan daliller ortasında;
- Fantaziya (qıyal, ertek) hám haqıyqat ortasında.

Usı qarama-qarsılıqlardıń qálegeninen paydalanıw múmkin, biraq, bilim beriwshiniń wazıypası bilim alıwshılardı onı ózi tabıwına, kórsetiwge, jetkeriwge, yaǵnıy qarama-qarsılıqlardı sonday dárejede aship beriw, studentlerge joqarı dárejede Mashqalalı jaǵday payda bolıwına háreket etiw.

«Keys – stadi» usılı (Case – stadi)

Tálimiy (úyretiwshi) jaǵday – keys-stadi (angl. sase – toplam, anıq jaǵday, study-bilim, úyretiw) – turmıstan alınǵan bar jaǵdaylarga tiykarlangan halda shólkemlestirilgen yaki ápiwayı mashqalalardı keltirip shıǵarıwshı jasalma ráwishte jaratılǵan jaǵdaylardıń bilim alıwshılardı maqsetke muwapıq ráwishte sheshimin izlewdi úyretiw usılı. Keys – bul (1) shólkemlestiriw turmısta ómirinde belgili bir talaplar bayanıńnıń jazba ráwishtegi kórsetpesi, bilim alıwshılardı mashqalalardı qalıplestiriwge hám olardı sheshiwde maqsetke muwapıq variantların izlep tabıwǵa baǵdarlawshı insanlar toparı yamasa bir (indivıd) insan; (2) qosımsha

Tálimiy (úyretiwshi) jaǵday – keys-stadi (angl. sase – toplam, anıq jaǵday, study-tálim, úyretiw) – turmıstan alınǵan bar jaǵdaylarga tiykarlangan halda shólkemlestirilgen yaki apiwayı mashqalalardı keltirip shıǵarıwshı jasalma ráwishte jaratılǵan jaǵdaylardıń bilim alıwshılardı maqsetke muwapıq ráwishte sheshimin izlewdi úyretiw usılı. Keys – bul (1) shólkemlestiriw turmısta ómirinde belgili bir talaplar bayanıńnıń jazba ráwishtegi kórsetpesi, bilim alıwshılardı mashqalalardı qalıplestiriwge hám olardı sheshiwde maqsetke muwapıq variantların izlep tabıwǵa baǵdarlawshı insanlar toparı yamasa bir (indivıd) insan; (2) qosımsha málimlemelerdi, yaǵnıy audio, video, elektron hám oqıw-metodlıq materiallar.

Shet mámleketlerde keysler oqıw jobalarda 25 procentke deyin dúziledi. Anıq jaǵday bilimdi barlıqqa baylanıstırıp turadı: keys bilim alıwshılarga jaǵdaydı anıqlaǵansha ámeliy iskerlikti modellestiriwge, gipotezanı qalıplestiriwge, mashqalalardı ajratıp alıwǵa, qosımsha málimlemelerdi jıynawǵa, gipotezanı anıqlawga hám sheshimin tabıwda anıq jolların proektlestiriwge imkaniyat beredi.

Keys bilim alıwshılarga talqılaw jolların izlewde erkinlikti, mashqalalardı identifikaciya (ásirese usıl qılıp) qılıw hám sheshiw jolların usınadı.

• Keysti talqılaw waqtında bilim alıwshılar bilim procesin jaratadı hám sol baǵdarda bir-birleri menen óz ara háreket procesinde bar kommunikativ (óz ara pikir almasıw) sharayatın kritikalaydı).

• Bilim alıwshılıq jaǵday boyınsha shınıǵıwlar paydalanıwǵa hám teoriyalıq tayarlıq dáwirinde alǵan bilimlerin ámeliy qolawǵa hám sol menen birge bilim alıwshılardıń aldın alǵan ámeliy iskerligi tájiriybesine tayanǵan qánigeligi hám kónlikpelerine baǵdarlangan.

Tapsırma:

Hár bir tıńlawshı ózin sport túri boyınsha bir esse yaki sızılma yaki basqa kórinisinde keys-stadi usılında jazıp beredi.

Ózin tekseriw ushın soraw hám tapsırmalar:

1. Mashqalalı bilim degende ne túsiniledi?
2. Mashqalalı bilim qanday dúziliske iye?
3. Mashqalalı bilim dárejesi hám usıllarınıń áhmiyetin túsindirip berin.
4. Mashqalalı jaǵdaydın áhmiyetin túsindiriw.
5. Mashqalalı tálimdi dúziwdin ulıwmalıq texnologiyası qanday basqışlardan ibarat?

2-ÁMELIY SHINIǴIW: DENE TÁRBIYA HÁM SPORT SHINIǴIWLARININ NATIYJELIGIN ASIRIWDA INTERAKTIV METODLARDIN ORNI HÁM IMKANIYATLARI

Joba:

1. Pedagogikalıq texnologiya menen metodika arasındagı tiy-kargı ayırmashılıqlar.
2. Interaktiv metodlardın áhmiyeti hám maqseti.
3. Dene tárbiya hám sport shınıǵıwlarında interaktiv metodlardan nátiyjeli paydalanıw jolları.
4. Interaktiv metodlardı tańlaw.

Shınıǵıwdıń barısı

1. Pedagogikalıq texnologiya menen metodika arasındaqı tiy-kargı ayırmashılıqlar «Venn diagramma» arqalı anıqlanadı.

VENN DIAGRAMMASÍ TEXNOLOGIYASÍ

Bul metodtan úyrenilgen, bir-birine baylanıslı temalardı tal-qılaw, salıstırıw, bekkemlewde paydalanıw jaqsı nátiyje beredi.

Onnan paydalanıw basqıshları:

- jas sportshı-oqıwshılar eki toparǵa bólinedi;
 - plakatqa sızılǵan diagramma doskaǵa asıp qoyıladı;
 - hár bir durıs pikirge qoyılatuǵın ball aldından kelisip alı-nadı;
 - qoyılǵan tapsırma boyınsha sportshı-oqıwshı tárepinen eki qıylı rendegi flamasterde diagrammanıń tiyisli orınlarǵa jazıp barıladı;
 - kishi topar ishinen belgili bir jas sportshı-oqıwshı sherik-leriniń atı-familiyası tuwrısına olar aytqan pikirlerdi jazıp baradı;
 - pikir bildiriwler juwmaǵına jetkennen keyin trener hám jas sportshı-oqıwshılar menen birgelikte durıs hám nadurıs juwaplar anıqlanadı;
 - durıs juwapqa ush ball qoyılatuǵın bolsa, hár bir nadurıs pikir ushın topardıń ulıwmalıq balınan úsh ball alıp taslanadı;
 - eń kóp ball toplaǵan topar jeńimpaz esaplanıp olar xosha-metlenedi;
 - bul proceste kishi toparda jazılǵan juwaplardıń nadurısları óshirip shıǵıladı hám nátiyjeler inabatqa alınǵan halda jas sport-shı-oqıwshılardıǵa klassifikaciyalangan ball yaki baha qoyıladı.
- Házirgi kúnde pedagogikalıq texnologiya haqqındaǵı anıq tú-sinik hám kózqaraslar joqarı bolsada, onı jeke metodikalar me-nen teńlestiriw halatları ushıraydı. Haslında bolsa olar arasında kúshli ayırmashılıqlar bar bolıp, tómende olar haqqında qısqasha bayan qılınadı.

Pedagogikalıq texnologiya – pedagogikalıq jetiskenlikti kepiley alatuǵın oqıwshı shaxsın qalıplestiriw procesiniń proektlew-shólkemlestiriw kompleksi.

Metodika – oqıtıwshınıń bilimi, kónlikpesi sheberligi, jeke sıpatları, temperamentine baylanıslı bolıp, belgili shaxs oqıtıwshı ushın qolaylı bolǵan oqıtıw usılları hám jolları kompleksi bolıp esaplanadı. Ol óz aldına metodikalargá ajratıladı.

Metodikaniń pedagogikalıq texnologiyadan ayırmashılıǵın tusiniw hám ámelde hár ekewinen ónimli paydalana biliw talap etiledi. Olar arasındagı ayırmashılıqlar tómendegi tablicada keltirilgen

Tiykargı túsinikler	Pedagogikalıq texnologiya	Metodika
Táripler	Pedagogikalıq texnologiya – insańǵa aldınnan belgilengen maqset boyınsha bilim hám tárbiyalıq tásir ótkeriw iskerliginen ibarat	Metodika – belgili oqıw modulın oqıtıw hám de tárbiyalıq isler nızamlıqların izertleydi
Maqset	Kamil insandı qalıplestiriw	Óz aldına oqıw pánlerin oqıtıw hám tárbiyalıq islerdiń sıpatlı bolıwın támiyinlew
Qollanıw kólemi	Barlıq tálim-tárbiya procesinde	Jeke pánlerdi oqıtıwda hám de tárbiyalıq islerde
Qurallar	Barlıq bilim beriw hám tárbiyalıq qurallar, jeke metodikalar	Óz aldına oqıw pánlerin oqıtıwda hám de tárbiyalıq islerde qollanılatuǵın qurallar

Pedagogikalıq process	Tálim-tárbiya texnologiyası tiykarında, tálim menejmenti hám marketing tiykarında, tálim-tárbiya tarawındaǵı aldınǵı tájiriybelerdi ulıwma lastırıwshı proektler tiykarında rawajlanıp baradı.	Tálim-tárbiya metodikası tiykarında dóretiwshi oqıtıwshılardıń aldınǵı tájiriybelerine tiykarlanıp rawajlanadı. Jeke tájiriybeler tiykarında bayıtıp barıladı. Pedagogikalıq texnologiyanıń quramlıq bólimi esaplanadı hár bir pedagogtıń nátiyjesi hár qıylı boladı.
Nátiyje kepilligi	Aldınnan belgilengen maqsetke erisiw kepilligi bar	Aldınnan belgilengen maqsetke hár bir oqıtıwshı óz imkaniyatlarına muwapıq túrli dárejede erisedi. Sol sebepli talap dárejesindegi nátiyje kepillenbeydi. Tiykarınan, dóretiwshi oqıtıwshılardıń jaqsı nátiyjelerge erisedi.
Kelip shıǵıwı	Jeke metodikalardıń rawajlanıwı nátiyjesinde kelip shıqqan	Tálim tárbiyanıń túrli jeke máselelerdi sheshiw zárúrligi kelip shıqqan

«Pedagogikalıq texnologiya» túsinigi jeke pánler hám jergilikli dárejedegi oqıtıw metodikaları túsinikleri menen sáykes keletuǵın jaǵdaylar jeke dárejedegi pedagogikalıq texnologiyalardı tiyisli.

Texnologiyalarda kóbirek prossesual, muǵdarlıq hám esap-kitap komponentleri sáwlelendirilse, metodikalarda maqset, mazmun, sıpat hám variantlı baǵdarlawshı tárepleri kóbirek sáwlelendiriledi. Texnologiya metodikalardan óziniń qayta tikleniwshenligi, nátiyjeleriniń turǵınlıǵı, kóplep «eger»ler (eger oqıtıwshı tájiriybeli, eger balalar qábiletli bolsa, eger jaqsı ata-analar bolsa....) joqlıǵı menen parıqlanadı. Yáǵnıy texnologiya tiyisli

tayarlıqqa iye bolğan hámme qánigeler tárepinen qayta tiklew hám qollanıw mümkinshiligi menen júdá hám individual bolğan metodtan ayırmashılıq qıladı.

Metod – belgili háreketti ámelge asırıw jolı, usılı kórinisinen ibarat. Pedagogikalıq texnologiya oqıw procesi (yaǵnıy oqıtıwshınıń oqıwshınıń iskerligi menen), onıń quramı, quralları, usılları hám formaları menen eń kóp dárejede baylanısqa. Pedtexnologiya standartlardı tolıq ózlestiriwdi, sıpat dárejesin kepillewdi moynıńa aladı.

Pedagogikalıq texnologiya oqıw procesiniń sonday proekti ol bir adam yaki belgili bir dóretiushilik topar tárepinen islep shıǵıladı, onnan barlıq oqıtıwshılar páydalana aladı. Oqıwshı oqıtılmaıdı – onı óz betinshe oqıwǵa úyretiledi. Oqıwshıǵa bilimler tayar halda berilmeydi, oǵan bilimlerdi dereklerden óz betinshe ala biliwge, pikirley alıw, óz betinshe póziciyada tura alıwǵa úyretiledi.

1. Interaktiv metod ne?
2. Passiv, aktiv hám interaktiv metodlar ortasında ayırma-shılıqlar?

(Blic-soraw)

Interaktiv metod ne? Dástúrlık bilimlendiriwde «neni, qashan hám qayerde» mashqalalardı tiykarǵı itibar qaratılǵan bolsa, zamanagóy birge islesiwge tiykarlangan bilimlendiriw texnologiyalarında «qanday qılıp úyretiw kerek?» degen mashqala áhmiyetli orındı iyeleydi.

Bilimlendiriw procesinde uyretiwshi hám úyreniwshiler úlesiniń salıstırmalıǵı insaniyat rawajlanıwınıń (civilizaciyanıń) túrli dáwirlerinde túrlishe bolǵan. Bir waqıtlar tálim beriwshiler jetekshi bolǵan bolsa, belgili dáwirlerde tálim alıwshılar aldınǵı bolǵan hám bunday háreketlerdiń unamlı hám unamsız jaqları izertlengen. Keyingi on jılıqlarda tálim beriwshi hám tálim alıwshınıń birge islesiwdegi iskerligine tiykarlangan bilimlendiriw texnologiyaları jedellik penen rawajlanbaqta hám ǵalabalaspaqta. Pedagoglar bunday tálim texnologiyaların «birge islesiw pedagogıkaşı» dep atamaqta. Bunday birge islesiwge tiykarlangan

tálim texnologiyaları AQSH, Yaponiya, Ullı Britaniya, Germaniya kibi rawajlangan mámleketlerde keń qollanılıp, joqarı nátiyjelerge erispekte. Bunday tálim texnologiyalarınan biri interaktiv oqıtıw metodlarına tiykarlangan. «Inter» sózi latinsha bolıp, ózbekshe «aralıq», «ortası», «óz ara» kibi mánilerdi bildiredi. Demek, interaktiv tálim texnologiyaları tálim beriwshi menen tálim alıwshı ortasındaǵı óz ara aktivlikke tiykarlangan birge islesiw eken. Tábiyiy bolǵanınday interaktiv tálim texnologiyaları tálim sistemasındaǵı óz ara aktiv usıllar (metodlar)dan quraladı.

Birge islesiwge tiykarlangan, tınlawshı-oqıwshılardıń aktivligin asırıwǵa mólsherlengen, tınlawshı-oqıwshılardı basqalardıń pikirini esitiw, túsiniw, húrmet ettiw, ózgeler mápi menen esaplasıw, olardan úyreniw, olarǵa úyretiw, tásir qıla alıw, óziniń hám basqalardıń «men»ligin seziw, ózin basqarıw, pikirini tınıq hám anıq bayan qıla alıwǵa úyretiwge qaratılǵan «interaktiv» oqıtıw usılları tez pátler menen rawajlanıp, unamlı nátiyje bermekte. Interaktiv usıllar topardaǵı kishi toparlar ortasında básiylikli ortalıqtı júzege keltirip, tınlawshı-oqıwshılardı háreketshilikke baslap ruwxlandıradı, nátiyjede oqıwshılar birge islesiwge úyrene baslaydı. Hár qanday interaktiv usıl durıs hám maqsetke muwapıq qollanılganda úyreniwshilerdi óz betinshe pikirlewge úyretedi.

Interaktiv usıllarda mashqalalı, turmıshlıq jaǵdaylardan paydalanıw júdá jaqsı nátiyjeler beredi. Básiylikli, mashqalalı jaǵday-insannıń iskerligi dáwirindegi pikirlew nátiyjesine baylanısh bolıp qalatuǵın halatqa yamasa sharayatqa túsip qalıwı bolıp esaplanadı. Bunday halatta ol hádiyse yaki procesti hesh qanday túsindiriwge bolmaydı. Básiylikli, mashqalalı jaǵdaylar tınlawshı-oqıwshılardıń aqılıy kúshin zorıqtıradı, jaǵdaydı aydınlastırıw ushın jollar izley baslaydı. Qıyınshılıqlarǵa ushıraydı. Adam mashqala menen júzbe-júz kelgende ǵana pikirley baslaydı. Ózinde bar bilimler menen pikirlep ámeller orınlap, sana-sezimine mas dárejedegi juwmaqlarǵa kele baslaydı.

Interaktiv metod – tálim procesinde oqıwshılar hám de oqıtıwshı ortasındaǵı aktivlikti asırıw arqalı oqıwshılardıń bilimlerdi ózlestiriwin aktivlestiriw, jeke sıpatların rawajlandırıwǵa xızmet qıladı.

Interaktiv shınıǵıw nátiyjeliligi baǵdarları

Házirde tálim metodların jetilistiriw tarawındaǵı tiykarǵı baǵdarlardan biri interaktiv tálim hám tárbiya usılların engiziwden ibarat. Interaktiv usıllardı qollanıw nátiyjesinde oqıwshılardıń óz betinshe pikirlew, talqılaw, juwmaqlar shıǵarıw, óz pikirın bayan etiw, onı tiykarlaǵan halda qorgay biliw, salamatlı qatnas, disput, báseki alıp barıw kónlikpeleri qalıplesip, rawajlanıp baradı.

Bul máselede amerikalı psixolog hám pedagog B. Blum biliw hám emocional tarawlardaǵı pedagogikalıq maqsetlerdiń taksonomiyasın jaratqan. Onı Blum taksonomiyası dep ataladı. (Taksonomiya – barlıqtıń quramalı dúzilgen tarawların klassifikaciyalaw hám sistemalastırıw teóriyası). Oǵan muwapıq oydıń rawajlanıwı, biliw, túsiniw, qollanıw, talqılaw, ulıwmalastırıw, bahalaw dárejelerinde boladı. Bular tómendegi belgiler hám de hár bir dárejege muwapıq feyiller úlgileri menen de sáwlelenedi, máselen:

Biliw – dáslepki oy dárejesi bolıp, bunda oqıwshı atamalardı ayta aladı, anıq qaǵıydalar, túsiniqler, faktler hám sol sıyaqlılardı bileadı. Bul oy dárejesine muwapıq feyiller úlgileri: qaytara biliw, bekkemley alıw, málimlemenı ótkere alıw, aytıp bere alıw, jazıw, sáwlelendire alıw, ayırmashılıq tanıy alıw, aytıp beriw, tákirarlaw.

Túsiniw dárejesindegi oyǵa iye bolǵanda bolsa, oqıwshı faktler, qaǵıydalar, sxema, tablıcalardı túsinedi. Bar maǵlıwmatlar tiykarında kelesi aqıbetlerdi shamalap esaplay aladı. Bul oy dárejesine muwapıq feyiller úlgileri:

tiykarlaw, almastırıw, jekellestiriw, belgilew, túsindiriw, awdar-malaw, qayta dúziw, jarıtıp beriw, korrektorlaw, aydınlastırıw.

Qollanıw dárejesindegi oyda oqıwshı alǵan bilimlerinen tek dástúrlilik emes, dástúrlilik emes halatlarda da paydalana aladı hám olardı durıs qollaydı. Bul oy dárejesine muwapıq feyiller úlgileri: engiziw, esaplap shıǵıw, kórsetiw, paydalanıw, úyretiw, anıqlaw, ámelge asırıw, esap-kitap qılıw, engiziw, sheshiw.

Talqılaw dárejesidegi oyda oqıwshı birtekliginiń bólimlerin hám olar ortasındaǵı óz ara baylanıslardı ajırata aladı, pikirlew logikasındaǵı qátelerdi kóredi, faktlar hám aqıbetler arasındaǵı

ayırmashılıqlardı ajıratadı, maǵlıwmatlardıń áhmiyetin bahalaydı. Bul oy dárejesine muwapıq feyiller úlğileri: keltirip shıǵarıw, ajiratiw, bólistiriw, klassifikaciyalaw, shamalaw, boljaw, jayıw, tekseriw, toparlaw.

Ulıwmalastırıw dárejesindegi oyda oqıwshı dóretiwshilik is orınlaydı, belgili bir tájiriye ótkeriw jobasın dúzedi, bir neshe tarawlardagı bilimlerden paydalanadı. Maǵlıwmatlı jańalıq jaratıw ushın dóretiwshilik qayta isleydi. Bul oy dárejesine muwapıq feyiller úlğileri: tazalıq jaratıw, ulıwmalastırıw, birlestiriw, jobalastırıw, islep shıǵıw, sistemalastırıw, kombinaciyalastırıw, jaratıw, dúziw, proektlew.

Bahalaw dárejesinegi oyda oqıwshı kriteriyalardı ajırata aladı olarǵa ámel qıla aladı, kriteriyalardıń hár qıylılıǵın kóredi, juwmaqlardıń bar maǵlıwmatlarǵa maslıǵın bahalaydı, faktlar hám bahalawshı pikirler arasındagı ayırmashılıqlardı ajıratadı. Bul oy dárejesine muwapıq feyiller úlğileri: diagnoz qoyıw, dálillew, ólshew, qadaǵalaw, tiykarlaw, maqullaw, bahalaw, tekseriw, salıstırıw, qıyaslaw. Interaktiv tálim usılı—hár bir oqıtıwshı tárepinen bar qurallar hám óz imkaniyatları dárejesinde ámelge asırıladı.

Interaktiv shınıǵıwlardı ámelde qollanıw boyınsha ayırım tájiriyeberdi úyreniw tiykarında bul shınıǵıwlardıń sıpat hám nátiyjeligin asırıwǵa tásir etiwshi baǵdarlardı kórsetiwimiz múmkin. Olardı shártli ráwishte shólkemlestiriw-pedagogikalıq, ilimiy-metodikalıq hám de oqıtıwshıǵa, oqıwshılardıǵa, tálim qurallarına baylanıslı baǵdarlar dep ataw múmkin. Olar óz áhmiyetine muwapıq unamlı yaki unamsız tásir kórsetiliwin názerde tutıwımız lazım.

Shólkemlestiriw-pedagogikalıq baǵdarlarǵa tómendegiler kiredi:

1. Oqıtıwshılardan interaktiv shınıǵıwlar alıp barıwshı trenerler toparın tayarlaw;
2. Oqıtıwshılardı interaktiv usıllardı úyretiwdi shólkemlestiriw;
3. Oqıw xanasında interaktiv shınıǵıw ushın zárúr sharayatlardı jaratıw;

4. Lektordıń hám de qatnasıwshılardıń jumıs ornı qolaylı bolıwın támiyinlew;

5. Sanitariya-gigiena normaları buzılıwınıń aldın alıw;

6. Qawipsizlik qağıydalarına ámel qılıwdı támiyinlew;

7. Dawa teksti hám intizamdı saqlaw;

8. Qadaǵalaw alıp barıwdı shólkemlestiriw hám basqalar.

Ilimiy-metodik baǵdarlarǵa tómendegiler kiredi:

1. DTS talaplarınıń orınlanıwın hám de sabaqtan názerde tutılǵan maqsetke tolıq erisiwdi támiyinlew ushın maqsetke muwapıq bolǵan interaktiv usıllardı durıs tańlaw;

2. Interaktiv shınıǵıw islenbesin sıpatlı tayarlaw;

3. Interaktiv shınıǵıwdıń hár bir elementi úyrenilip atırǵan tema menen baylanıslı bolıwın támiyinlew;

4. Shınıǵıwlar teması hám mazmunıń sońǵı ilimiy-teorıyalıq maǵlıwmatlar tiykarında belgilew;

5. Oqıwshılardıń tayarlıq dárejesin aldınnan anıqlaw hám soǵan mas dárejedegi interaktiv shınıǵıwlardı ótkeriw

Interaktiv shınıǵıw ushın jeterlishe waqıt ajırata biliw hám basqalar.

Interaktiv shınıǵıwlar ózine tán shólkemlestiriw dúzilisine iye bolıp, onı shólkemlestiriw hám alıp barıw boyınsha iskerlik túrleri óz aldına ajratılǵan hám hár biri boyınsha óz aldına wazıypalar belgilengen. Bunda bir shınıǵıw procesinde shınıǵıwdı alıp barıwshı bir waqıtta usı wazıypalardı orınlawdı názerde tutadı. Sonıń menen birge bir shınıǵıwdı eki yaki ush pedagog yaki járdemshiler birgelikte alıp barıwı da qollanıladı.

Olar orınlaytuǵın wazıypalarına muwapıq tómendegishe ataladı:

Moderator – tálim mazmunın jaratıwshı, modullardı islep shıǵarıwshı.

Trener – oqıwshılardıń kónlikpelerin rawajlandırıwshı shınıǵıwlar ótkeriwshi arnawlı tayarlıqtan otken qánige.

Tyutor – aralıqtan oqıtıw dástúrlerin jaratıwshı hám orınlanıwın támiyinlewshi.

Fasilitator – sabaqta kómekshi, baǵdarlawshı, proceske juwap bermeydi, juwmaq shıǵarmaydı.

Mentor – ustaz, úyretiwshi (jeke hám toparlı tártipte).

Kouch – tálim alıwshılardıń tolıq ózlestiriwleri ushın járdem kórsetiwshi repetitor, instruktor, trener. Ámeliyat dawamında ámeliy shınıǵıwdı alıp baradı, is procesin qadaǵalawshı, gúzetiwshi. (Kouching-ımtixanlarga yaki sport boyınsha tayarlıq kóriw).

Konsultant – másláhát beriwshi, túsindiriwshi, qosımsha maǵlıwmat beriwshi.

Lektor – teoriyalıq maǵlıwmatlar menen tanıstırıwshi.

Ekspert – gúzetiw, talqılaw, tekseriw, juwmaq, usınıs, pikir bildiriwshi.

Innovator – jańalıqlardı tálim mazmúnı hám shınıǵıwlar procesine engiziwshi.

Menejer – shólkemlestiriw-pedagogikalıq hám ekonomikalıq máselelerdi sheshiwshi.

Spekter – gúzetiw, talqı qılıw hám juwmaqlardı bayan qılıw.

Assicent – shınıǵıw ushın tayarlangan qurallardı ámelde qol-lanıwǵa tayarlaw, shınıǵıw qatnasıwshılardıńa járdem kórsetip tu-riw.

Sekretar – zárúr maǵlıwmatlardı jazıp barıw, tiyisli hújjetler-di rásmiylestiriw, ornatılǵan tártipte saqlaw.

Texnolog – pedagogikalıq texnologiya qánigesi. Zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalar tiykarındaǵı dástúrlerdı islep shıǵıw hám ámelge asırıwdı támiyinlew menen baylanıslı máselelerdi sheship baradı.

Metodist – tálim-tárbiya metodları boyınsha qánige. Dástúr-lerdi islep shıǵıwda hám ámelge asırıw procesinde metodikalıq máselelerdi sheship baradı.

Juwmaqlap aytıw múmkin, interaktiv tálim bir waqıtta bir neshe máseleni sheshiw imkaniyatın beredi. Bulardan tiykar-ǵısı – oqıwshılardıń qatnasıwı boyınsha kónlikpe hám qánige-ligin rawajlandıradı, oqıwshılar arasında emocional baylanıslar ornatılıwına járdem beredi, olardı komanda quramında islewge, óz doslarıńnıń pikirini tıńlawǵa úyretiw arqalı tárbiyalıq wazıy-palardıń orınlanıwın támiyinleydi.

III. KEYSLAR BANKI

1-Mikrokeys

Hár qanday pedagogikalıq iskerliktiń nátiyjeliligi onıń nátiyjesi yaki nátiyjeliligi menen ólshenedi. Shaxs iskerligi, bilimi, kónlikpe hám qánigeligin bahalawda belgili kriteriyalarga tayanıp is kóríledi. Kriteriyalardıń islep shıǵılıwı iskerlik, bilim, kónlikpe hám qánigeliklerdiń obyektiv, qalıs bahalanıwın támiyinleydi.

Mikrokeys tapsırması:

Oqıwshılardıń innovacion iskerlikti bahalaw kriteriyaların islep shıǵıw: Basqışlar:

- Mashqalanı talqılaw tiykarında anıqlaw
- Mólsherlenip atırǵan tálim sistemasın proektlew
- Ózgerisler hám jańalıqlardı jobalastırıw
- Ózgerislerdi ámelge asırıw

Innovaciyalardı pedagogikalıq proceske engiziw basqışları

Oqıwshılarga usınıs etiletuǵın derekler:

Innovaciya hám pedagogikalıq innovaciyalarga tiyisli material hám ádebiyatlar.

Oqıwshılar ushın kórsetpeler:

1. Keys áhmiyetin jeterlishe ańlap alıń.
2. Pedagogikalıq innovaciyalarga tiyisli bilimlerinizdi sistemalań.
3. Temaǵa tiyisli bilimlerinizdi sistemalaw tiykarında sheshimin tiykarlawǵa urınıń.
4. Sheshimin bayan etiń.

Mikrokeysti sheshiw procesi:

1. Oqıwshılar keys áhmiyetin ol menen eki-úsh márte tanısıw arqalı, sherigi (juplıqta), toparlasları (kishi toparlarda) yaki komandalasları (komandada) menen talqılaǵan, halda jeterlishe ańlap aladı.

2. Oqıwshı sherigi (juplıqta), toparlasları (kishi toparlarda) yaki komandalasları (komandada) menen pedagogikalıq innovaciyalarga tiyisli bilimlerdi sistemalawğa urınadı.

3. Oqıwshı temağa tiyisli bilimlerin sistemalagan halda sheshimdi tiykarlawğa urınıń.

4. Sheshim bayan etiledi.

Oqıwshınıń sheshimi:

Oqıwshılardıń innovacion iskerlikti bahalaw kriteriyaları
Halat kriteriyalar oqıwshınıń innovacion iskerligi

1. Jahalıqlardan izbe-izlikte xabardar bolıw.

2. Öz pání boyınsha jahalıqlardı jaratıwdı qálew.

3. Özlestirilgen yaki ózi tiykarlangan jańalıqlardı ámeliyatqa engiziwge qatańlıq kórsetiw.

4. Öz iskerliginde innovaciyalardı aktiv qollanıw

2-Mikrokeys bayanı

Tálim innovaciýalarınan nátiyjeli paydalanıwda oqıwshılardıń kásiplik sheberligi, kompetentligi, qábileti hám is tájiriybesi óz aldına áhmiyet kórsetedi. Oqıwshı qanshelli dárejede kásiplik sheberlik, kompetentlik, qábilet hám is tájiriybesine iye bolsa, ol tálim innovaciýaların óz iskerliginde sonshelli aktiv qollaydı hám nátiyjeli jetiskenliklerge erisedi.

Mikrokeys tapsırması:

Oqıwshılardıń innovacion iskerligin hám innovacion sheberligin bahalaw kriteriyaların islep shıǵıń.

Oqıwshılarga usınıs etiletuǵın derekler:

Innovaciya hám pedagogikalıq innovaciyalarga tiyisli material hám ádebiyatlar.

Oqıwshılar ushın kórsetpeler:

1. Keys áhmiyetin jeterlishe ańlap jetiń.

2. Pedagogikalıq innovaciyalarga tiyisli bilimlerinińdi sistemlastırıń.

3. Temağa tiyisli bilimlerinińdi sistemalaw tiykarında sheshimin tiykarlawğa urınıń.

4. Sheshimdi bayan etiń.

Mikrokeysti sheshiw procesi:

1. Oqıwshılar keys áhmiyetini ol menen eki-úsh márte tanı-sıw arqalı, sherigi (juplıqta), toparlasları (kishi toparlarda) yaki komandalasları (komandada) menen talqıláğan halda jeterlishe ańlap aladı.

2. Oqıwshı sherigi (juplıqta), toparlasları (kishi toparlarda) yaki komandalasları (komandada) menen pedagogikalıq innova-ciyalarǵa tiyisli bilimlerdi sistemalawga urınadı.

3. Oqıwshı temaǵa tiyisli bilimlerin sistemaláğan halda she-shimdi tiykarlawga urınıń.

4. Sheshim bayan etiledi.

Oqıwshınıń sheshimi:

Oqıwshılardıń innovacion iskerlikti bahalaw kriteriyaları.

Halat kriteriyalar oqıwshınıń innovacion iskerligi.

1. Jańalıqlardan izbe-izlikte xabardar bolıw qábiletine iyeligi.

2. Óz páni boyınsha jańalıqlardı jaratıwdı qálew.

3. Dóretiwshilik iskerlik kórsete alıw.

4. Izbe-iz túrde innovacion ideyalardı ilgeri súriw sheberligine iye.

IV. GLOSSARIY

«Texnologiya» grekshe sózden kelip shıqqan bolıp «techne» – sheberlik, korkem-óner, qánigeligi hám «logos» – sóz, táliymat mánisin anlatadı.

Tálimdi texnologiyalastırıw – bul oqıtıw procesine texnologiyalıq qatnas tiykarında bilimlendiriw maqsetlerine erisiwdiń eń maqul jolları hám nátiyjeli qurallardı engiziwshi hám nızamlıqlardı ashıp beriwshi pedagogikalıq baǵdar.

Pedagogikalıq sistema – shaxstıń bar sıpatların qalıplestiriw ushın shólkemlestiriw, maqsetke baǵdarlangan hám pedagogikalıq tásir kórsetiwdi gózlegen, óz ara baylanıslı qural, usıl, proceslerdiń jıyındısıń sáwlelendiriw anıq kórinis bolıp esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologiya – 1 (YUNESKO shólkemi tárepinen berilgen tariyipke muwapıq tálim formaların muwapıqlastırıw ushın insan hám texnik resurslardı hám de olardıń óz ara tásinin itibargá alǵan halda oqıtıw hám oqıw materialin ózlestiriw procesin jaratıw, qollanıw hám anıqlaw sisteması.

2) Pedagogikalıq texnologiya – pedagogikalıq jetiskenlikti kepilley alatuǵın oqıwshı shaxsın qalıplestiriw procesin proektlestiriw-shólkemlestiriw kompleksi.

Metodika – oqıtıwshınıń bilimi, kónlikpesi sheberligi, jeke sıpatları, temperamentine baylanıslı bolıp, belgili shaxs oqıtıwshı ushın qolaylı bolǵan oqıtıw usılları hám jolları jıyındısı.

Ol óz aldına metodikalargá ajratıladı.

Mashqalalı oqıtıw – oqıw shınıǵıwın shólkemlestiriw forması bolıp, onda pedagog basshılıǵında Mashqalalı jaǵday júzege keltiriledi hám onıń sheshiliwinde tálim alıwshılar aktiv óz betinshé háreket qıladı.

Pedagogikalıq iskerlik – tálim maqsetlerin ámelge asırıwǵa qaratılǵan sociallıq iskerliktiń óz aldına turi.

Pedagogikalıq process – tálim máseleleri, onıń rawajlanıwın sheshiwge qaratılǵan, arnawlı shólkemlestiriw pedagog hám tárbiyalanıwshılardıń óz ara múnásibetleri.

Pedagogikalıq sheberlik – pedagogikalıq procesti biliw, onı shólkemlestiriw, háreketke keltire alıw, pedagogikalıq procestiń joqarı nátiyjeligin belgilewshi shaxstıń is sıpatı hám qásiyetleri sintezi.

Didaktika – tálim hám oqıtıw teoriyası hám de oqıtıw procesinde tárbiyalaw mazmunın sáwlelendiriwshi pedagogikalıq anıń quramlıq bólimi.

Tálim alıw – bul bilim, kónlikpe hám qánigelikler sistemasın iyelew procesi, yáǵnıy bunda shaxstıń dóretińshilik iskerliginiń tárepleri, kóz-qarası hám ózin tutıw sıpatları shólkemlestiriledi hám de biliw qábiletleri rawajlanadı.

Oqıtıw – bul tálim alıwshılarga taza oqıw maǵlıwmatın usınıw, onı ózlestiriwdi shólkemlestiriwge, kónlikpe hám qánigeligin qalıplestiriwge, biliw qábiletlerin rawajlandırıwǵa maqsetli baǵdarlangan, turaqlı shólkemlestiriw process.

Rawajlandırıwshi wazıypa – oqıtıw procesinde shaxstıń aqlıy, sezimlik hám sanalıq rawajlanıwı, biliwge bolǵan umtılıwların hám dóretińshilik iskerligin qalıplestiriw hám rawajlandırıwdı támiyinlewden ibarat boladı.

Tárbiyalawshı wazıypa – oqıtıwdı tárbiyalaw principine tiykarlanadı. Oqıtıw hám tárbiyalaw procesleri tıǵız baylanıslılıqta boladı.

Bilim – haqıyqıy barlıq ulıwmalıq óz kórinisin tawadı. Studentler hádiyse, waqıya, nızamlıqlar haqqındaǵı maǵlıwmatlardı úyrenedi hám ol olardıń jetiskenligi boladı.

Kónlikpe – iyelegen bilimler tiykarında ózgeriwshen sharayatlarda belgili bir iskerlikti ámelge asırıw qábileti.

Qánigelikler – bul, kóp márte tákirarlaw nátiyjesindegi avtomatlastırılǵan (ıqtıyarsız, refleks), háreketler.

Dástúrlik sistema – usı sistema tiykarın salıwshılar Ya. O. Komenskiy, G. Pestalocci, I. Gerbartlar bilim beriwde tiykarǵı orındı oqıtıwshı iskerligine ajratqan.

Dástúrlestirilgen bilim beriw – bul ideya 1950-jılları ilgeri súrilgen.

Dástúrlestirilgen bilim beriw tiykarın, tártipke keltirilgen tapsırmalardı sáwlelendiriwshi, úyretiwshi dástúr bolıp esaplanadı. Ol pútkil oqıtıw procesin basqaradı.

Rawajlandırıwshi bilim – oqıtıwshınıń tiykarǵı wazıypası biliw óz betinsheligi hám qábiletlerin rawajlandırıwǵa baǵdarlangan, studentlerdi oqıw iskerligin shólkemlestiriw.

Oqıtıw mazmunı (oqıtıw, maǵlıwmat alıw) – bilim procesinde iyelewi zárúr bolǵan, ilimiy bilim, ámeliy kónlikpe hám qánigelikler sisteması.

Bilimlendiriw principleri – bul pedagogikalıq process qatnásıwshılarınıń óz ara birge islesiwdegi iskerligin belgilewshi tiykarǵı qaǵıydalar sisteması.

Bilim beriw usılı – belgilengen bilim beriw maqsetine erisiw boyınsha bilim beriwshi hám bilim alıwshılar óz ara iskerlikti tártipli shólkemlestiriw jolı.

Lekciya – belgili waqıt ishinde úlken waqıt ishinde úlken kólem boyınsha monologik oqıw materialın bayan qılıw.

Koncepciya – ulıwmalıq ideya yaki belgili-bir nárse haqqında kózqaras, túsiniq, pikirler sisteması.

Tálim quralları – oqıw materialın korgizbeli kórsetip beriw hám sonıń menen birge oqıtıw nátiyjeligin asırıwshi járdemshi materiallar esaplanadı.

Tálimniń texnik quralları (TTV) – oqıw materialın korgizbeli kórsetip beriwge, onı sistemalı jetkerip beriwge járdem beredi; studentlerge oqıw materialın túsiniwine hám jaqsı eslep qalıwına imkan beredi.

Járdemshi tálim quralları (JTQ) – grafiklar, sızılmalar, úlgieler hám t.b.

Oqıw-metodikalıq materiallar (OMM) – oqıw materiallar, ózlestirilgen oqıw materialların bekkemlew ushın shınıǵıwlar. Bular studentlerdiń óz betinshe jumısların aktivlestiriwge járdem beredi.

Grafikli shólkemlestiriwshi – pikirlik proceslerdi korgizbeli usınıw quralı.

Tálim formaları (forma – latınsha – sırtqı kórinis) – bul usıl oqıw procesiniń barlıǵı, onıń ishki áhmiyeti, logikası hám mazmunı ushın qabıq.

Jámáátlik jumis (kollektiv) – hám ulıwmalıq hám toparlarǵa tiyisli bolıwı múmkin: 1) aldında turǵan is jobasın birge islesiwde talqılaw; 2) minnetlemelerdi bolıw esabat formasın tańlaw; 3) juwmaqlardı talqılaw (tártip penen óz aldına tálim alıwshılar pikirleri tıńlanadı hám talqılanadı); 4) Maqul juwmaqlardı qalıplestiriw (ulıwmalıq kelisiw menen).

Bilimdi tekseriw hám bahalaw – tálim procesiniń quramlıq bólimi bolıp, ol studentlerdiń oqıw iskerligin sabaqta, úyde awız-eki, jazba hám ámeliy tapsırmalar járdeminde sistemalı qadaǵalaw jolı menen ámelge asırıladı.

Maqsetti belgilew – didaktikalıq wazıypalardı anıqlaw, oqıw nátiyjelerin qalıplestiriw. Bul pedagogikalıq iskerliktiń tiykarǵı baǵdarı bolıp, bilim beriwshi hám bilim alıwshınıń birgeliktegi iskerligi háreketin ulıwmalıq nátiyjege baǵdarlaydı.

Tashxis – bilim alıwshılar qásiyetlerin hám bar ápiwayı – texnik imkaniyatlardı úyreniw. Bul maqsetti durıslaw zárúrligine hám olarǵa erisiw quralların tańlawǵa imkan beredi.

Boljaw – ornatılǵan waqıt ishinde bar sharayatlarda pedagogikalıq hám oqıw iskerligi nátiyjelerin aldınnan kóriw.

Proektlew – aldındaǵı iskerlik modelin dúziw, bar sharayatlarda ornatılǵan waqıt ishinde jol hám qurallardı tańlaw ushın, maqsetke erisiw basqıshların ajıratıw, olar ushın óz aldına wazıypalardı qalıplestiriw, oqıw málimlemesi hám qaytar baylanıstı jetkeriw quralı hám jolların anıqlaw.

Jobalastırıw – aldındaǵı óz ara baylanıslı pedagogikalıq hám oqıw iskerliginiń jobasın islep shıǵıwdan ibarat boladı. Ol texnologik karta kórinisinde rásmiylestiriledi.

Innovacion tálim (inl. «innovation» – jańalıq kiritiw, oylap tabıw) – bilim alıwshıda taza ideya, norma, qaǵıydalardı jaratıw, ózge shaxslar tárepinen jaratılǵan aldındaǵı ideyalar, norma, qaǵıydalardı tábiyiy qabıl qılıwǵa tiyisli sıpatlar, qánigeligin qá-

liplestiriw imkaniyatın jaratatuǵın tálim. Tálim innovaciya-ları tálim tarawı yaqı oqıw procesinde bar mashqalanı jańasha jantasıw tiykarında sheshiw maqsetinde qollanılıp aldındıdan biraz nátiyjeli jetiskenlikti kepillay alatuǵın forma, metod hám texnologiyalar.

BILIW ISKERLIGI — biliw sezimi, teoriyalıq pikirlew hám ámeliy iskerlik birligi.

BIOLOGIK MÚTÁJLIKLER — bul — fiziologiyalıq (shóllew, ashlıq, uyqı), jınısıy, maslasıw mútajlikleri.

SOCIALLIQ USTANOVKALAR — Sap psixologiyalıq mánide jańasha oy hám kózqarastı qalıplestiriwshi hám ózgertiwshi sociallıq psixologiyalıq mexanizm — bul sociallıq ustanovkalar. Bul — shaxstıń qorshaǵan ortalıqta bolıp atırǵan sociallıq há-diyselerdi, obyektlerdi, sociallıq toparlardı belgili tárizde bas-qarıw, qabıl qılıw hám olar menen múnásibetler ornatiwǵa ruw-xıy ishki tayarlıq sıpatında adamdaǵı kózqarastı baylanıstırıwshi kategoriyalar bolıp esaplanadı.

SOCIALLIQ MÚTÁJLIKLER — bul miynet qılıw, biliw, estetik hám ruwxıy-tárbiyalıq mútajlikler.

KÁSIPLIK BILIMDANLIQ — pedagogikalıq iskerlik júritiw ushın zárúr bolǵan teoriyalıq hám ámeliy tayarlıq birligi.

KÁSIPLIK TAYARLIQ — bolajaq qánigeniń psixologik, psi-xofiziologik, dene hám de ilimiy-teoriyalıq tayarlıǵı.

KÓNLIKPE — úyreniw nátiyjesinde qolǵa kiritilgen iqtıyarsız, avtomatik tárizde orınlanatuǵın háreket. Kónlikpeler belgili bir háreketti qadaǵalawsız, avtomatik tárizde orınlaw qábileti bolıp esaplanadı.

MÁDENIYAT — «jámiyettiń hám onda jasawshı puqaralardıń iskerligi procesinde toplanǵan barlıq unamlı jetiskenlikler jám-lenbesi»

QÁNIGELIGI shaxstıń ózi iyelegen bilimleri tiykarında olar-dıń taza sharayattagi jańalıqlar menen birge, belgili bir iskerlik-tiń nátiyjeli orınlaw qábileti.

SHEBERLIK — shaxstıń tájiriybe arqalı arttırǵan qásiyeti. Belgili tarawdaǵı maslasıwshań kónlikpe hám dóretiwshilik tiy-

karında jüzege keletuǵın kásiplik kónlikpelerdiń joqarı dárejesi, kásiplik sheberlik. Belgili bir iskerlik tarawındaǵı joqarı dárejede iyelengen bilim, kónlikpe, qánigeligin ámeliyatta joqarı sıpat hám nátiyjelik penen qollanıw.

RUWXÍYLÍQ — insan sanasın sáwlelendiriwshi barlıq unam-
lı, ruwxıy, intellektual pazıyetler jámlenbesi.

METOD – grekshe atama bolıp – belgili bir jol, usıl arqalı maqsetke erisiw jolın bildiredi.

METOD – 1) tábiyyıy hám sociallıq turmıs hádiyselerin izert-
lew, biliw usılı; 2) háreket qılıw usılı, tárizi.

METODIKA – belgili bir jumıstı shólkemlestiriwde maqsetke muwapıq qollanılatuǵın metodlar.

METODOLOGIYA – 1) dúnyanı ilimiy biliw metodı haq-
qındaǵı táliymat; 2) belgili bir pánde atap aytqanda pedagogika-
da qollanılatuǵın metodlar.

MONOLOG – lektor yaki oqıtıwshınıń tınlawshılar yaki oqıwshı – studentler aldında shıǵıp bayanat islewı, sabaqtı bayan-
lawı.

ADEP – hár bir insannıń ózin bir insan yaki komanda me-
nen bolǵan qatnasında hám de júris-turısında ózin tuta biliwi.

PEDAGOGIKALÍQ PROCESS — tálim máseleleri, onı rawajlanıwın sheshiwge qaratılǵan, arnawlı shólkemlestiriwshi pedagog hám tárbiyalanıwshılardıń maqsetli óz ara múnásibet-
leri.

PEDAGOGIKALÍQ QÁNIGELIGI – belgili baǵdardaǵı wa-
zıypalardı sheshiw imkaniyatına iye bolǵan qánigeniń kásiplik pedagogikalıq tayarlıq dárejesi.

PEDAGOGIKALÍQ SHEBERLIK – Ol pedagogikalıq pro-
cesti biliw, onı shólkemlestiriw, háreketke keltire alıw, hám de pedagogikalıq procestiń joqarı nátiyjeligin belgilewshi shaxstıń jumıs sıpatı hám qásiyetleri sintezi.

PEDAGOGIKALÍQ TEXNIKA – 1) hár bir tálim alıwshıǵa hám komandaǵa pedagogikalıq tásir ótkeriwde nátiyjeli qollanıw ushın zárúr bolǵan qánigelik hám kónlikpeler jamlenbesi; 2) Hár

bir tálım alıwshı hám komandanıń iskerligin pedagogikalıq jaqtan támiyinlew ushın zárúr bolǵan qánigelik hám kónlikpeler.

PEDAGOGIKALÍQ SISTEMA – shaxstı rawajlandırıw hám birgelikli pedagogikalıq procesti birlestirgen tálımınń óz ara baylanısqa shólkemlestiriw sisteması.

PEDAGOGIKALÍQ ISKERLIK – jámiyettiń tálım-tárbiyaǵa bolǵan mütájligin qanaatlandırıw maqsetinde ulıwma insanıy sıpatlar hám milliy pazıyetlerdi qalıplestiriwdi ilimiy tiykarlanǵan joba-dástúrge muwapıq ámelge asırıw, yaǵnıy áwladtı turmısqa tayarlaytuǵın sociallıq zárúr iskerlik túri.

PEDAGOGIKA – ataması da ayyemgi bolıp, «bala jeteklewshi» degen mánini bildiriwshi grekshe «paydagogos» sózinen kelip shıqqan. Tariyxıy dereklerdiń kórsetiwinshe, Ayyemgi Greciyada óz xojayınıń balaların seyil qıldırǵan, qorǵaǵan tárbiyashını, yaǵnıy qullardı «pedagog» (bala jeteklewshi) dep ataǵan. Keyinirek bolsa, arnawlı oqıtılǵan hám pedagoglıqtı ózine kásip etip alǵan adamlardı pedagog dep atay baslaǵan.

TÁRBIYA TEORIYASÍ – pedagogika pánínin bir bólimi bolıp, tárbiyalıq procestiń mazmunı, usılı hám shólkemlestiriw mäselerin úyrenedi. Tárbiya procesiniń áhmiyeti usı process ushın xarakterli bolǵan hám belgili nızamlıqlarda bolatuǵın ishki baylanıs hám múnasibetlerdi sáwlelendiredi.

V. ADEBIYATLAR DIZIMI

1. Узбекистан Республикаси Конституцияси. –Т.: Узбекистан, 2014.
2. Каримов И. А. Биздан обод ва озод ватан колсин, 2-жилд. -Т.: Узбекистан, 1996.
3. У. Толипов. М. Усмонбоева «Педагогик технология: назария ва амалиёт» Тошкент 2005 йил.
4. Б. Рахимов ва бошқалар «Педагогик технологиялар схема-ларда». Тошкент 2009.
5. Н. С. Сайидахмедов, С. Абдурахимов «Педагогик махорат ва педагогикалық технология» Тошкент 2010.
6. М. Камолдинов, Б. Вахобжанов «Инновацион педагогик технология асослари» Тошкент. 2010.
7. Б. Ходиев, Л. В. Голиш, Д. Хошимова «Мустакил ўқув фаолияти ташкил этиш усул ва воситалари» Тошкент. 2011.
8. Б. Зиёмухаммедов «Таълим технологиялари» Тошкент. 2012.

Arnavli ádebiyatlar

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогика технология ва педагогик махорат. –Т.: Чулпон, 2005.
2. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. –Карши.: Насаф, 2000.
3. Йулдошев Ж. Б., Усмонов С. Илгор педагогик технологиялар. –Т.: Ўқитувчи, 2004.
4. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. –Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006.
5. Гузеев В.В. Интегральная образовательная технология. –М., 1999.
6. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
7. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. –М.: Народное образование, 2000.

8. Дьяченко В. К. Новая дидактика. – М., 2001.
9. Жукова Е. Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2004.
10. Кашлев С. С. Современные технологии педагогического процесса. Мн.: «Университетское», 2000.
11. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб. пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.
12. Левина М. М. Технология обучения, роль в структуре педагогического знания. (Разработка и внедрение гибких технологий обучения педагогическим дисциплинам). М.: МГПИ, 1991.
13. Левитес Д. Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
14. Монахов, В. М., Бахусова, Е. В., Власов, Д. А. Педагогические технологии как дидактический инструментарий модернизации образования. – М. – Тольятти: ВУиТ, 2004.
15. Монахов, В. М., Бахусова, Е. В., Олейникова, И. А. Педагогическая технология В. М. Монахова от А до Я: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
16. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров Под ред. Е. С. Полат. – М.: Издат. центр «Академия», 2001.
17. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т.1. – М.: НИИ школьных технологий, 2006.
18. Н. Сайдаумедов, С. Абдурахимов. Педагогик махорат ва педагогик технология. Тошкент, 2010
19. Р. Ишмухамедов. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йуллари. Тошкент, 2009
20. Голиш Л. В. Фаол ўқитиш усуллари: мазмун, танлаш ва амалга ошириш. Экспресс кулланма Т.: ТАСИС, 2001. – 68 б.
21. Голиш Л. В. Замонавий таълим технологиялари: мазмун, лойиҳалаштириш ва амалга ошириш. Экспресс кулланма Т.: ТАСИС, 2001. – 59 б.
22. Голиш Л. В. Таълим шакллари: мазмун, танлаш ва амалга ошириш. Экспресс кулланма Т.: ТАСИС, 2001. – 43 б.

23. Зиёмухдммедов Б., Абдуллаева Ш. «Илғор педагогик технология»: Назария ва амалиёт «Маънавият асослари» дарси асосида ишланган услубий кулланма Т.: «Абу Али Ибн Сино» 2001.

24. Фарберман Б. Л. «Илғор педагогик технологиялар» Тошкент. – 2000 йил.

25. Н. Сайидахмедов «Янги педагогик технология» Тошкент. 2003 йил.

26. Болиев М. Н. «Илғор педагогик технология» Самарканд, 2005 йил.

Shet el ádebiyatları

27. Adam, R. The Process of Educational Innovation I R. - Lnd, 1991.

28. Bassett G. Innovation in Primary Education. - Lnd: 1992.

29. Beverly D. Inquiry Based Teacher Education / D. Beverly, D. Shaklee, K. Cushner II. Педагогическое образование для XXI века. -М.: 1994.

30. Blan W.E. Handbook for developing Competency-Based Training Programs I W.E. Blank. - New-Jercey: Prentice Hall, 2002.

Internet maǵliwmatları

1. www.gov.uz

2. www.infocom.uz

3. www.press-uz.info

4. www.ziynet.uz

5. www.edu.uz

6. www.pedagog.uz

7. www.tdpu.uz

MAZMUNÍ

Kirisiw.....	3
I. Teoriyalıq materiallar	5
1-Tema: Dene tárbiyası hám sport shınıǵıwlarında innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardıń áhmiyeti.....	5
II. Ámeliy shınıǵıwlar materialları.....	16
1-Ámeliy shınıǵıw. Mashqalalı bilimlendiriw texnologiyaları hám olardı dene tárbiya hám sport shınıǵıwlarında qollanıw.....	16
Ámeliy bólim.....	28
«Keys — stadi» usılı (Case—stadi).....	31
2-Ámeliy shınıǵıw: Dene tárbiya hám sport shınıǵıwlarınń natiyjeligin asırıwda interaktiv metodlardıń ornı hám imkaniyatları	32
Venn diagramması texnologiyası	33
Interaktiv shınıǵıw natiyjeliligi baǵdarları.....	38
III. Keyslar bankı.....	42
1-Mikrokeys.....	42
IV. Glossariy.....	45
V. Ádebiyatlar dizimi.....	52

**BEKIMBETOVA AYNAGÚL AMANGELDIEVNA
ERGALIEVA JANAR AYTKALIEVNA**

**SPORT SHÍNÍGÍWLARÍNDÁ INNOVACIYALÍQ
PEDAGOGIKALÍQ TEXNOLOGIYALARDÍ
QOLLANÍW**

(Oqıw-metodikalıq qollanba)

«Bilim» baspası
Nókis – 2021

Redaktor *S. Aytmuratova*
Kórk. redaktor *Q. Atabaev*
Operator *G. Serimbetova*

Licenziya: AI №108, berilgen waqtı 2008-jıl 15-iyul.

Original-maketten basıwǵa ruqsat etilgen waqtı 26.10.2021.
Formatı 60×84 $\frac{1}{16}$. «Times KRKP» garniturası. Kegl 11. Ofset
baspa usılında basıldı. Kólemi 3,5 b.t. 3,26 shártli b.t. 4,0 esap b.t.
Nusqası 75 dana. Bahası shártname boyınsha. Buyırtpa № 14.

Qaraqalpaqstan Respublikası Málimleme hám
ǵalaba kommunikaciyalar basqarması.
«Bilim» baspası. 230103. Nókis qalası,
Islam Karimov gúzarı, 111-jay.

Elektron mánzil: bilim.baspa@bk.ru

«Bilim» baspasında basıp shıǵarıldı.

ISBN 978-9943-4465-2-6

«BILIM»

9 789943 446526